

Διάδοχοι Ιουστινιανού

Επιδρομή των Σκλαβήνων στα ευρωπαϊκά εδάφη της αυτοκρατορίας.

«Το τρίτο έτος από το θάνατο του Ιουστίνου, επί της βασιλείας του νικηφόρου Τιβερίου, ο καταραμένος λαός των Σκλαβήνων διέδραμε όλη την Ελλάδα, τη χώρα των Θεσσαλονικέων και ολόκληρη τη Θράκη: κυρίευσαν πολλές πόλεις και κάστρα, λεηλάτησαν και πυρπόλησαν την ύπαιθρο, απήγαγαν αιχμαλώτους και έγιναν κύριοι της χώρας, όπου κλείνουν, χωρίς φόβο, τέσσερα χρόνια διαμονής Και έγιναν πλούσιοι αρπάζοντας χρυσάφι, ασήμι, αγέλες αλόγων και πολλά όπλα. Έμαθαν ακόμη να πολεμούν καλύτερα από τους Ρωμαίους, ενώ προηγουμένως ήταν πρωτόγονοι άνθρωποι, δεν τολμούσαν να βγουν από τα δάση και τους πυκνοδασωμένους τόπους τους και (σχεδόν) αγνοούσαν τα όπλα, αφού χρησιμοποιούσαν μόνο λογχάδια (κοντές λόγχες)». Ιωάννης Εφέσου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, III, ΣΤ', 25, εκδ. E.W. Brooks, Λουβαίν 1952, 248-249.

Η **Σοφία** (530/535-601) ήταν [Βυζαντινή](#) αυτοκράτειρα και σύζυγος του αυτοκράτορα [Ιουστίνου Β΄](#), γεννήθηκε γύρω στα 530 κι όχι πιο μετά το 535. Ίσως ήταν κόρη της μεγαλύτερης αδελφής της [Θεοδώρας](#) Κομιτώσ και του στρατηγού Σίττα. Τον γάμο αυτόν μεταξύ τους τον σχεδίασε ο [Ιουστινιανός](#) με την άνοδό του στον θρόνο. Ο γάμος της Σοφίας με τον [Ιουστίνου Β΄](#) σχεδιάστηκε από τη [Θεοδώρας](#) με σκοπό να βελτιώσει τη θέση της οικογένειάς της. Όταν η Σοφία ανέβηκε στον θρόνο είχε ήδη μια κόρη,την Αραβία, γεννημένη το 550 και παντρεμένη αργότερα με τον [Βαδουάριο](#), το διάδοχο του Ιουστίνου ως κουροπαλάτη.

Η Σοφία έπαιξε ιδιαίτερο παρασκηνακό ρόλο για την διαδοχή του [Ιουστινιανού](#) όταν φαινόταν πως η βασιλεία του τελευταίου τερματιζόταν. Ο κυριότερος αντίπαλος του συζύγου της για να διαδεχθεί τον Ιουστινιανό ήταν ο συνονόματος εξάδελφός του ο οποίος τελικά αποκεφαλίστηκε. Για το γεγονός αυτό ο Ισπανός χρονογράφος Ιωάννης Βicclair ευθύνεται η Σοφία. Ο λόγιος Κόρριππος την χαρακτηρίζει *Vivax Sapientia-ενεργητική Σοφία* για να υπογραμμίσει ακριβώς τον ενεργητικό ρόλο που έχει κατά την μεταβατική αυτή περίοδο στα πράγματα:οργανώνει τα της κηδείας του [Ιουστινιανού](#). Ήταν η επικρατέστερη σύντροφος του [Ιουστίνου Β΄](#) και οι επευφημίες του λαού πριν την ανάρρησή τους στο θρόνο,δείχνει πως ως ζευγάρι τους αντιμετώπιζε.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έδειξε η Σοφία για το βασιλικό θησαυροφυλάκιο και τα αποθέματά του:ο Ιουστίνος εξόφλησε τα χρέη και τα δάνεια που ο προκάτοχός του είχε ζητήσει από τους πλούσιους.Η Σοφία είχε καίριο ρόλο στην εξέλιξη αυτή,μας πληροφορεί ο Θεοφάνης, όταν κάλεσε η ίδια τους τραπεζίτες στο παλάτι και τους ζήτησε να ξεκαθαρίσουν με αποδείξεις τα δανεικά τους στον αυτοκράτορα ενώ πιθανότητα αυτή βρίσκεται πίσω από την απόφαση του συζύγου της να μην δίνει χρήματα στους Αβάρους. Δεν είναι βέβαιο αν αναμίχθηκε στη λήψη διαφόρων άλλων πολιτικών αποφάσεων από τον σύζυγό της, όπως στη συνέχιση των πολέμων με την [Περσία](#) προκειμένου να διακοπεί, και σε αυτούς-εκτός από τους Αβάρους-η καταβολή χρημάτων. Ο ιστορικός του 8ου αι. [Παύλος ο Διάκονος](#) μας πληροφορεί για τον υπόγειο πόλεμο που είχε ξεκινήσει η Σοφία με τον στρατηγό Ναρσή, ίσως επειδή τον φθονούσε για τον πλούτο που είχε σωρεύσει στην [Ιταλία](#).

Εξωτερικά προβλήματα:

Πέρα από τα πιεστικά οικονομικά προβλήματα που προκάλεσαν οι δαπανηροί πόλεμοι του Ιουστινιανού Α', οι διάδοχοι του (Ιουστίνος Β', Τιβέριος Α', Μαυρίκιος και Φωκάς) είχαν να αντιμετωπίσουν τις επιδρομές των Σλάβων και των Αβάρων στη Βαλκανική, των Λογγοβάρδων στην Ιταλία και των Περσών στην Ανατολή.

Οι Σλάβοι ήταν εγκατεστημένοι στις αρχές του 6^{ου} αιώνα στα βόρεια του Δούναβη και πραγματοποιούσαν επιδρομές στα εδάφη της αυτοκρατορίας. Καθώς δεν είχαν ενιαία πολιτική οργάνωση, εντάχθηκαν στη σφαίρα επιρροής των Αβάρων.

Οι τελευταίοι, νομαδικό φύλο ασιατικής καταγωγής, με στρατιωτική και πολιτική οργάνωση, οικοδόμησαν ένα τεράστιο κράτος, που εκτεινόταν από τη Βοημία (σημερινή Τσεχία) μέχρι τις εκβολές του Δούναβη. Οι Άβαροι, συμπαρασύροντας τους Σλάβους, πραγματοποιούσαν πολυάριθμες επιδρομές εναντίον των ευρωπαϊκών επαρχιών της αυτοκρατορίας. Στον ελλαδικό χώρο άρχισαν μάλιστα στις αρχές του 7ου αι. να δημιουργούνται μόνιμες εγκαταστάσεις Σλάβων, ενώ οι Άβαροι, μετά τις λεηλασίες, συνήθιζαν να επιστρέφουν στις βάσεις τους.

«Τον καιρό που η Ελλάδα λεηλατούνταν από τους Σκλαβήνους και αλλεπάλληλοι κίνδυνοι την απειλούσαν από παντού, καθώς ο Τιβέριος δεν είχε αξιόμαχη δύναμη να αντιμετωπίσει ένα μέρος των αντιπάλων του ούτε βέβαια και όλη τη δύναμή τους και δεν μπορούσε να τους αντιπαραταχθεί στο πεδίο της μάχης, μιας και οι δυνάμεις του είχαν εμπλακεί σε πολέμους στην Ανατολή, έστειλε πρεσβεία στον ηγεμόνα των Αβάρων Βαϊάνο».

Μένανδρος Προτήκτωρ, *Ιστορία*, έκδ. R. C. Blockley, *Λίβερπουλ 1985*, 192.

Στο ανατολικό μέτωπο κύριος στόχος των Περσών και του Βυζαντίου υπήρξε η Αρμενία, χώρα με στρατηγική και εμπορική σημασία και πηγή προμήθειας στρατιωτών για το Βυζάντιο. Το 591 ο βασιλιάς των Περσών Χοσρόης Β' υπέγραψε ειρήνη με τον αυτοκράτορα Μαυρίκιο.

Ο Μαυρίκιος, έχοντας εξασφαλίσει τα νώτα του στην Ανατολή, μετέφερε στρατεύματα στη Βαλκανική και έτσι στο τέλος του 6ου αιώνα τα σύνορα της αυτοκρατορίας έφθασαν και πάλι στο Δούναβη. Υπό την πίεση των Αβάρων οι Λογγοβάρδοι ή Λομβαρδοί μετανάστευσαν και κατέκτησαν εύκολα μεγάλο μέρος της Ιταλίας (568).

Η απώλεια των Ιταλικών εδαφών, που είχαν ανακτηθεί με τεράστιες θυσίες από τον Ιουστινιανό, ήταν ένα οδυνηρό πλήγμα για την αυτοκρατορία. Για να περισώσει τις υπόλοιπες ιταλικές και βορειοαφρικανικές κτήσεις του, ο Μαυρίκιος ίδρυσε τα **εξαρχάτα** της Ραβέννας και της Καρχηδόνας, στα οποία ο επικεφαλής **έξαρχος** συγκέντρωνε στο πρόσωπο του τόσο στρατιωτικές όσο και πολιτικές αρμοδιότητες.

Εσωτερική κρίση και αναρχία

Οι επιτυχίες του Μαυρίκιου αποδείχθηκαν εφήμερες. Στα τέλη του 6ου αιώνα οι πολιτικές, κοινωνικές και θρησκευτικές αντιθέσεις στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας οξύνθηκαν επικίνδυνα, ενώ οι συχνές περικοπές στρατιωτικών

μισθών, οι οποίες υπαγορεύονταν από δημοσιονομικούς λόγους, δυσαρεστούσαν το στρατό και προκαλούσαν ανταρσίες και κινήματα. Μια στάση του στρατού σε συνδυασμό με εξέγερση των **δήμων** (δηλαδή των παρατάξεων του Ιπποδρόμου) που εκδηλώθηκε στην πρωτεύουσα, στοίχισε στο Μαυρίκιο το θρόνο και τη ζωή του (602).

Η βασιλεία του Φωκά, που διαδέχθηκε το Μαυρίκιο, υπήρξε περίοδος αναρχίας και μεγάλων στρατιωτικών αποτυχιών: ο δήμος των Πρασίνων, που αρχικά είχε συμπαρασταθεί στο Φωκά, στράφηκε αργότερα με φανατισμό εναντίον του. Αντίθετα, ο δήμος των Βενέτων τάχθηκε στην υπηρεσία της τυραννικής εξουσίας του. Την ίδια εποχή ο Πέρσης βασιλιάς εξαπέλυσε μακροχρόνιο πόλεμο εναντίον του Βυζαντίου, με πρόσχημα τη δολοφονία του Μαυρικίου, από τον οποίο είχε ευεργετηθεί.

ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ-ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Η κατάσταση προ της βασιλείας του Ηρακλείου

Οι πρώτες εχθροπραξίες μεταξύ Βυζαντίου και Περσίας ξεκίνησαν με τον θάνατο του Μ. Κωνσταντίνου το 337 μ.Χ., καθώς ο Πέρσης βασιλιάς θέλησε να εκμεταλλευθεί την έλλειψη του ισχυρού αυτοκράτορα για να αναβαθμίσει τον ρόλο του στην περιοχή της Μεσοποταμίας και να αποκομίσει πολιτικά και εδαφικά οφέλη στην Μικρά Ασία και Αρμενία. Έκτοτε και μέχρι το 628 μ.Χ., έτος της οριστικής καθυπόταξης των Περσών θα ακολουθούσαν κοντά τρεις αιώνες συγκρούσεων.

Το έτος 590 μ.Χ. ο Χοσρόης ο Β', νόμιμος διάδοχος της δυναστείας των Σασσανιδών, κατέφυγε στο βυζαντινό οχυρό Κιρκέσιο κυνηγημένος από τον σφετεριστή του θρόνου Βαράμ. Ο αυτοκράτορας Μαυρίκιος είχε να επιλέξει ανάμεσα στην υποστήριξη του Χοσρόη του Β', που θα του απέφερε την Δάρα, την Μαρτυρούπολη, μεγάλο μέρος της Περσαρμενίας, αιώνια ειρήνη και παραίτηση από κάθε χορηγία, ή την ουδετερότητα, με αντάλλαγμα την Νίσιβη και ολόκληρη την περιοχή μέχρι τον Τίγρη ποταμό. Παρά την αντίθετη γνώμη των συμβούλων του προτίμησε να υποστηρίξει τον Χοσρόη. Έτσι παρουσιάζονταν ως υποστηρικτής της κληρονομικής νομιμότητας αλλά και προστάτης των χριστιανικών πληθυσμών της Περσίας (εφόσον η σύζυγος του Χοσρόη του Β' ήταν χριστιανή), πολιτική που ακολουθούσαν η βυζαντινοί αυτοκράτορες από την εποχή του Μεγάλου Κωνσταντίνου. Αυτή η απόφαση δημιούργησε υποχρεώσεις που θα έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη των μετέπειτα γεγονότων.

Οι Άβαροι, λαός Ουνικής καταγωγής, εμφανίστηκαν για πρώτη φορά στα σύνορα της αυτοκρατορίας το 558 μ.Χ. ζητώντας άδεια εγκατάστασης στα εδάφη της. Ο Ιουστινιανός Α' κι έπειτα ο Ιουστίνος Β' αρνήθηκαν να δώσουν την άδεια. Έτσι αυτοί εγκαταστάθηκαν στα Βόρεια σύνορα, πέρα του Δούναβη, ως σύμμαχοι των Λογγοβάρδων. Με την αναχώρηση των Λογγοβάρδων για την Ιταλία και την εξόντωση των Γέπιδων κατόρθωσαν να γίνουν κύριοι της Ανατολικής Πανονίας, αντιμετωπίζοντας τους Φράγκους σε δύο αναμετρήσεις.

Το 573 μ.Χ. ξεκίνησαν τις πρώτες επιδρομές σε βυζαντινά εδάφη και μέχρι το 583 μ.Χ. η βυζαντινή διοίκηση αποδείχθηκε ανίκανη να τους αντιμετωπίσει ικανοποιητικά. Της απέμενε μόνο η πληρωμή ετήσιων πακτών που χρόνο με τον χρόνο αυξάνονταν. Η συνθήκη ειρήνης του 591 μ.Χ. με τους Πέρσες,

φάνηκε στον Μαυρίκιο ως η χρυσή ευκαιρία για να ξεκαθαρίσει τους λογαριασμούς του με τους επίβουλους των βόρειων συνόρων της αυτοκρατορίας. Ξεκίνησε μια σειρά πολεμικών επιχειρήσεων εναντίον των Σλάβων και από το 600 μ.Χ. εναντίον των Αβάρων, εκστρατεία που θα τελείωνε με την ανατροπή και τον θάνατό του.

Το 602 μ.Χ. το ηθικό του στρατού δεν βρίσκονταν στην καλύτερη κατάσταση. Το αντίθετο μάλλον. Οι στρατιώτες βρίσκονταν εδώ και πολλά χρόνια σε εμπόλεμη κατάσταση, μακριά από τις εστίες τους, κι έβλεπαν τον μισθό τους να περιστέλλεται εξαιτίας της δυσμενούς οικονομικής κατάστασης, στην οποία είχε περιέλθει η αυτοκρατορία, λόγω αυτών των πολέμων. Στις τάξεις του στρατού υπηρετούσαν, επίσης, στρατολογημένοι από την Αρμενία, Μονοφυσίτες, στους οποίους ο αυτοκράτορας είχε επιβάλλει το Δόγμα της Χαλκηδόνος. Επίσης ο Μαυρίκιος είχε αρνηθεί την καταβολή λύτρων για την απελευθέρωση Βυζαντινών αιχμαλώτων, με αποτέλεσμα αυτοί να σφαγιασθούν από τους Αβάρους. Δικαιολογημένα, λοιπόν, το ηθικό τους ήταν χαμηλό και θεωρούσαν τον Μαυρίκιο φιλάργυρο.

Την σπίθα για την έναρξη της στάσης εναντίον του, έδωσε η απόφασή του να διαχειμάσει το στράτευμα το χειμώνα του 602 μ.Χ. σε εχθρικό έδαφος, οπότε να τροφοδοτείται από επιδρομές και λεηλασίες. Οι στρατιώτες ανακήρυξαν αυτοκράτορα τον εκατόνταρχο Φωκά και κινήθηκαν προς την Κωνσταντινούπολη. Ο Μαυρίκιος μη διαθέτοντας δυνάμεις ν' αντιμετωπίσουν τη στάση, διέφυγε, συνελήφθη, όμως, αργότερα κι εκτελέστηκε στα τείχη του λιμανιού της Χαλκηδόνας.

Η περίοδος διακυβέρνησης του Φωκά (602-610) χαρακτηρίστηκε από πολλούς ως «τυραννίς», από τις αμαυρότερες σελίδες της βυζαντινής ιστορίας. Καταγόταν από την Θράκη και φαίνεται να ήταν κατώτερος αξιωματικός (ίσως εκατόνταρχος). Οι χρονογράφοι τον εμφανίζουν μέθυσσο, ακόλαστο και θηριώδη και τονίζουν ότι επί των ημερών του «επερίσσευσε τοις ανθρώποις τα κακά».

Η δολοφονία του αυτοκράτορα Μαυρίκιου έδωσε στον Πέρση βασιλιά, που ήδη είχε μετανιώσει για τις υπαναχωρήσεις του, και αισθάνονταν προσωπικό χρέος προς τον Μαυρίκιο, την ευκαιρία που ζητούσε για να επιτεθεί στην αυτοκρατορία. Προσκεκλημένος από τον στρατηγό Ναρσή (που στασίασε ενάντια στην τυραννία του Φωκά) το 603 μ.Χ., επιτέθηκε στη Δάρα, την οποία και κατέλαβε μετά από πολιορκία 1,5-2 χρόνων.

Έχοντας χάσει τον στρατό της Ανατολής το 603 μ.Χ. στην Έδεσσα και τον στρατό της Ευρώπης, ο οποίος μεταφέρθηκε στην Ασία, στο Αρξαμούν το 605 μ.Χ., η αυτοκρατορία έβλεπε τα εδάφη της να περνάν στα χέρια των Περσών. Το 609 μ.Χ. οι Πέρσες έφθασαν μέχρι την Χαλκηδόνα και το 610 μ.Χ. είχαν χαθεί, όλη η Αρμενία, η Μεσοποταμία και για ένα χρόνο η Μικρά Ασία.

Για να μεταφέρει τον στρατό της Ευρώπης στην Ανατολή, ο Φωκάς αναγκάστηκε να υπογράψει επονείδιστη συνθήκη με αυξημένους πακτούς. Παρ' όλα αυτά οι αβαρικές επιδρομές δεν αποτράπηκαν αλλά συνεχίζονταν καθ' όλη την διάρκεια των βυζαντινο-περσικών πολέμων. Η ανυπαρξία αποτρεπτικής ικανότητας, επέτρεψε στους Άβαρους να επανακτήσουν τον έλεγχο σε όλα τα σλαβικά και βουλγαρικά φύλα, να παραβιάσουν το σύνορο του Δούναβη, να λεηλατήσουν την Δαλματία, την Ιστρία και να κατακλύσουν

όλο το βόρειο τμήμα της χερσονήσου του Αίμου, ως την Θεσσαλονίκη και την Θράκη.

Δημοσιονομική και δημογραφική κατάσταση της εποχής:

Η βυζαντινή αυτοκρατορία ήταν ένα κράτος συγκεντρωτικό. Ο χαρακτήρας της Μοναρχίας μετέφερε κάθε πολιτική εξουσία (και κατ' αναλογία τους φορείς της) στην πρωτεύουσα. Αυτό επέδρασε τόσο στην αυτονομία των πόλεων, όσο και στην κοινωνική τους διαστρωμάτωση. Κατά τόπους διατηρήθηκαν, κυρίως, οι ελεγκτικοί του Κράτους μηχανισμοί.

Οι πόλεις εντάχθηκαν στο πλέγμα της αυτοκρατορικής διοίκησης, αποκτώντας ρόλο κυρίως φοροεισπρακτικό, σε αντίθεση με τον δημοσιονομικό διοικητικό ρόλο που έπαιζε η κλασσική ρωμαϊκή πόλη *civitas*.

Στην ζωή των πόλεων εμφανίστηκαν νέες δυνάμεις, όπως ο Επίσκοπος, ο οποίος εξέφραζε, συν τοις άλλοις, την θέση της Εκκλησίας στην κοινωνία την οποία εποίμανε (αντανακλώντας ταυτόχρονα και την ισχύ της). Επιφορτισμένος, αρχικά με το πειθαρχικό έργο επί των κληρικών, αναλάμβανε πολλές φορές και διαιτητικό ρόλο, αλλά ιδίως κοινωνικό και φιλανθρωπικό έργο. Η τοπική πλουτοκρατία απόκτησε την καλή συνήθειά της να επενδύει σε θρησκευτικά οικοδομήματα και κοινωφελή μέσω της Εκκλησίας έργα. Συν τω χρόνω ως πόλη αναγνωρίζονταν αυτή που είχε έδρα Επισκόπου.

Από τον 3^ο αιώνα και μετά, μια σειρά περιοριστικών μέτρων στην εξάσκηση των επαγγελμάτων, οδήγησαν στην αντικατάσταση του ελεύθερου επαγγελματία από το συντεχνιακό σύστημα. Δεδομένης της δημογραφικής συρρίκνωσης και της εξ αυτής μείωσης της καταναλωτικής δύναμης των τοπικών αγορών, έχουμε και την φθίνουσα πορεία της παραγωγής και του εμπορίου. Ο καλύτερος πελάτης, ο Στρατός, «επιβάλλει» την δημιουργία κρατικών μονοπωλίων και καθορισμό των τιμών από το Κράτος, τόσο στα προϊόντα των κρατικών εργαστηρίων, όσο και της ιδιωτικής παραγωγής.

Το οδικό δίκτυο, για το οποίο ήταν τόσο περήφανη η ρωμαϊκή διοίκηση, χωρίστηκε σε δύο κατηγορίες. Στο δίκτυο στρατηγικής σημασίας (για χρήση από τον στρατό και το αυτοκρατορικό ταχυδρομείο), το οποίο συντηρούνταν τακτικά με κρατικά έξοδα, και το υπόλοιπο δίκτυο (για εμπορικές κυρίως μεταφορές), του οποίου η συντήρηση ανατέθηκε στους δήμους, που ήδη βρίσκονταν σε αδυναμία να συντηρήσουν την πόλη τους. Οι χερσαίες μεταφορές, οι οποίες στηρίζονταν αποκλειστικά στα υποζύγια, ήταν ακριβές και υπόκειντο σε αυστηρή νομοθετική ρύθμιση και τελωνειακή επιβάρυνση. Αντίθετα οι θαλάσσιες μεταφορές ήταν ασύγκριτα φθηνότερες και ταχύτερες κι αυτό έδινε σημαντικό πλεονέκτημα στους παραλιακούς οικισμούς. Η διακίνηση προϊόντων μέσω των χερσαίων μεταφορών χρηματοδοτείτο από το κράτος (που εφοδίαζε τον στρατό) και από κάποιους εύπορους ιδιώτες. Εξυπακούεται ότι σε εμπόλεμες καταστάσεις ή καταστάσεις οικονομικής δυσπραγίας, οι χερσαίες μεταφορές παρέλυαν και η τροφοδοσία της ενδοχώρας εξαρτιόταν από την δική της παραγωγική ικανότητα και αυτάρκεια.

Συνέπεια όλων των παραπάνω ήταν το εμπόριο να παίζει μικρό ρόλο στην οικονομική ζωή της αυτοκρατορίας. Αντίθετα η αγροτική παραγωγή αποτελούσε πρωταρχική πηγή του πλούτου της, και η φόροι που επιβάρυναν

τη γη, βασική πηγή εσόδων. Στα τέλη του 6^{ου} μ.Χ. αιώνα και στις αρχές του 7^{ου} οι συχνές και αλλεπάλληλες βαρβαρικές επιδρομές είχαν αποφιλώσει την χερσόνησο του Αίμου από την αγροτική παραγωγή κι από το ανθρώπινο δυναμικό της. Αυτό σήμαινε απώλεια εσόδων και αποδυνάμωση της στρατολογικής βάσης. Τις απώλειες αυτές συμπλήρωσε η κατάκτηση των ανατολικών επαρχιών και αργότερα της Αιγύπτου, δημιουργώντας και επισιτιστικό πρόβλημα εκτός από την διόγκωση του δημοσιονομικού και δημογραφικού προβλήματος. Η βαρυχειμωνιά των ετών 608 - 609 μ.Χ. με την συνακόλουθη καταστροφή της παραγωγής και η διακοπή του επισιτισμού της Κωνσταντινούπολης από την Αφρική (όπως θα δούμε παρακάτω) εξώθησαν τον λαό της Πόλης να εκδηλώσει απροκάλυπτα τη δυσφορία του εναντίον του Φωκά, και να αναζητήσει ένα σωτήρα, έναν «τυραννοκτόνο».

ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ - Η ΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΟΥ

Ο Ηράκλειος γεννήθηκε το 575 μ.Χ. Ήταν γιος του Ηρακλείωνα ή Ηράκλειου του Πρεσβυτέρου και της Επιφανίας, πιθανώς αρμένικης . Ο πατέρας του ήταν στρατηγός επί Μαυρίκιου και υπό τις διαταγές του *magister militum* Φιλιππικού, ως το 588 μ.Χ. και από το 589 μ.Χ. υπό τον *magister militum per Orientem* Κομεντίου. Το 595 μ.Χ. ήταν ο ίδιος *magister militum* της Αρμενίας. Στη συνέχεια διέμεινε για ένα χρονικό διάστημα με την οικογένειά του στο παλάτι των Σοφιών στην Κωνσταντινούπολη και γύρω στο 600 μ.Χ. ανέλαβε τα καθήκοντά του ως έξαρχος Αφρικής στην Καρχηδόνα με διαταγή του αυτοκράτορα Μαυρίκιου. Η Αφρική εκείνη την εποχή αποτελούσε μια πλούσια και ασφαλή επαρχία, με έντονα σημάδια του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού, με υπαρκτό μεν το πρόβλημα των βερβερικών επιδρομών, όχι όμως τόσο έντονο όσο των αβαροσλαβικών στα Βαλκάνια ή των περσικών στην Ανατολή. Εκεί εγκαταβίωσε και ο αδελφός του Ηράκλειου του Πρεσβυτέρου Γρηγοράς με τον γιό του Νικήτα.

Οι περιγραφές του Ηράκλειου από τους συγχρόνους του, τον παρουσιάζουν ως όμορφο, ψηλό, μαχητή γενναιότερο από τους άλλους. Ήταν καλλιεργημένος και εξασκούσε την αστρονομία. Κατά τον Λέοντα τον Γραμματικό, Ρωμηό ιστορικό του 10ου αιώνα, ήταν γεροδεμένος με πλατύ στήθος, μπλε μάτια, χρυσά μαλλιά, λευκή επιδερμίδα και παχιά γενειάδα(2). Αρραβωνιάστηκε την Φαβία, κόρη του γαιοκτήμονα Ρωγά. Η οποία μετονομάστηκε Ευδοκία. Ο γάμος τους τελέστηκε μετά την ανάρρηση του Ηρακλείου στον Θρόνο, την ίδια μέρα με την αυτοκρατορική στέψη, στις 5 Οκτωβρίου του 610 μ.Χ.

Όπως αναφέραμε στις προηγούμενες παραγράφους, τα προβλήματα της αυτοκρατορίας την εποχή αυτή, ήταν πολλά και δυσεπίλυτα. Εάν σ' αυτά προσθέσουμε και το περιβάλλον τρομοκρατίας που είχε επιβάλλει η τυραννία του Φωκά, δυσοίωνα σημεία (βαρυχειμωνιά τα έτη 608,609 με την επακολουθούμενη σιτοδεία) καθώς και το σεισμό των σταυρών επί πατριαρχίας Θωμά, με την προφητική ερμηνεία από όσιο Θεόδωρο τον Συκεώτη, όλα αυτά δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για εξέγερση. Η Αφρική ήταν ο πλέον ενδεδειγμένος τόπος εκδήλωσης της στάσης, λόγω της απόστασης, της σχετικής ασφάλειας που παρείχε, των στρατιωτικών και ναυτικών δυνατοτήτων της, μα κυρίως λόγω της Εξαρχίας, ενός μερικώς αυτονομημένου θεσμού.

Η εξέγερση εκδηλώθηκε το 608 μ.Χ. Ο Ηράκλειος ο Πρεσβύτερος ανακηρύχθηκε Ύπατος από την Σύγκλητο της Καρχηδόνας. Το ίδιο και ο γιος του, θυμίζοντας την έλλειψη νομιμότητας του Φωκά. Διέκοψε την αποστολή σιτηρών στην Κωνσταντινούπολη και στράφηκε στην Αίγυπτο και τον έλεγχο του πλούτου και των στρατευμάτων της.

Στο σημείο αυτό θα αναφέρουμε μια πληροφορία, την οποία κατέγραψαν χρονογράφοι, όπως ο Νικηφόρος στην Σύντομη Ιστορία του. Αναφέρεται, λοιπόν, ότι ο Ηράκλειος ο Πρεσβύτερος και ο Γρηγοράς έστειλαν τους γιούς τους σ' έναν αγώνα δρόμου με έπαθλο τον θρόνο. Ο Ηράκλειος δια της θαλάσσης κι ο Νικήτας δια της χερσαίας οδού. Το ανυπόστατο, βέβαια, της πληροφορίας καταδεικνύεται από δύο παρατηρήσεις. Πρώτον η θαλάσσια επιχείρηση ήταν κατά πολύ συντομότερη της χερσαίας και δεύτερον στα νομίσματα που είχε ήδη κόψει ο Ηρακλείωνας, προβαλλόταν ο γιός του ως διεκδικητής. Πρόκειται μάλλον για δυο εντελώς ξεχωριστές επιχειρήσεις, η θαλάσσια με στόχο την Κωνσταντινούπολη και η χερσαία με στόχο την Αίγυπτο.

Πρώτος σταθμός των χερσαίων επιχειρήσεων ήταν η Πεντάπολη, στην οποία η οικογένεια είχε μεγάλα αγροκτήματα και αποτέλεσε πρώτη πηγη στρατολογίας αλλά και συμμαχιών με διάφορους ιθαγενείς (3).

Στην συνέχεια εστάλη ο Βονάκης με 3000 στρατιώτες εναντίον της Αιγύπτου, ενώ ο Νικήτας συνάντησε τον Λεόντιο, διοικητή Μαρεώτιδος, και κατάφερε να τον πείσει να ταχθεί με τους εξεγερθέντες. Στην Αίγυπτο η κατάσταση δεν ήταν ξεκάθαρη. Από την μια πλευρά ο Θεόδωρος, πρώην έπαρχος της Αλεξάνδρειας και οι γιοί του Μηνά, πρώην κυβερνήτη, τάχθηκαν στο πλευρό του Νικήτα, αλλά ο Πατριάρχης Θεόδωρος ζήτησε την συνδρομή ενισχύσεων από την Κωνσταντινούπολη. Ο Φωκάς απέστειλε τον Βώνοσο από την Συρία με τον στρατό του.

Ο Νικήτας νίκησε τον αυγουστάλιο της Αιγύπτου, έξω από την Αλεξάνδρεια, με αποτέλεσμα να εξεγερθεί ο όχλος της πόλης και να καταλάβει κυβερνητικά κτίρια. Ο κυβερνήτης Ιωάννης και ο Θησαυροφύλακας Θεόδωρος δραπέτευσαν ενώ ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας Θεόδωρος απομακρύνθηκε (4). Έτσι η Αίγυπτος περιήλθε στον έλεγχο των στασιαστών εκτός από την Σεβεννυτό και την Άθριβι, που παρέμειναν πιστές στον Φωκά.

Ο Βώνοσος πληροφορήθηκε την πτώση της Αλεξάνδρειας στην Καισάρεια της Παλαιστίνης. Απέπλευσε άμεσα και κατευθύνθηκε στο Πηλούσιο, το οποίο και κατέλαβε, έλυσε την πολιορκία της Αθρίβειας, νικώντας σε μάχη τον Βονάκη, τον οποίο και εκτέλεσε μαζί με τους στρατηγούς Πλάτωνα και Θεόδωρο. Κατέλαβε επίσης το Νίκιο και εκτέλεσε τον επίσκοπο Θεόδωρο. Όσοι γλίτωσαν κατέφυγαν στην ασφάλεια της Αλεξάνδρειας. Εκεί ο Νικήτας συγκέντρωνε νέες δυνάμεις, υποβοηθούμενος από τους Πρασίνους και ενίσχυσε την άμυνα της πόλης. Και οι δύο προσπάθειες του Βώνοσου για την κατάληψη της Αλεξάνδρειας απέτυχαν. Ηττημένος κατέφυγε στην Παλαιστίνη, από όπου εκδιώχθηκε από τον λαό. Ο Νικήτας εκμεταλλευόμενος την νίκη του ανακατέλαβε τις πόλεις της Αιγύπτου. Για την ανασυγκρότησή της λόγω των καταστροφών που είχαν συμβεί λόγω της εμφύλιας διαμάχης, παραχώρησε τριετή ατέλεια στους κατοίκους.

Η προπαρασκευή της κύριας εκστρατείας ολοκληρώθηκε την άνοιξη του 610 μ.Χ., αφού συμπληρώθηκε με ενισχύσεις από την Αίγυπτο. Ο στόλος του Ηρακλείου αποτελούμενος από 60 πλοία και επανδρωμένος με άνδρες στρατολογημένους στην Αφρική (συμπεριλαμβάνονταν κατά την μαρτυρία του Ιωάννη Αντιοχείας και πολλοί Μαυριτανοί), ξεκίνησε από την Καρχηδόνα με τελικό προορισμό την Κωνσταντινούπολη. Η ακριβή διαδρομή, την οποία ακολούθησε, δεν μας είναι γνωστή. Σίγουρος σταθμός της διαδρομής ήταν η Θεσσαλονίκη, από όπου ήρθε σε επαφή με τους συνεργάτες του στην Πόλη.⁽⁵⁾ Στα τέλη Σεπτεμβρίου εισήλθε στα στενά και κατέλαβε την Άβυδο. Στη συνέχεια ενίσχυσε το εκστρατευτικό σώμα στην Ηράκλεια και τέλος προσορμίσθηκε στη νήσο Καλώνυμο την 1η ή 2η Οκτωβρίου.

Στην Κωνσταντινούπολη οι δυνάμεις του Φωκά περιορίζονταν στην αυτοκρατορική φρουρά υπό τον Πρίσκο και σε τμήμα της φρουράς της Πόλης. Την γενική επιστασία της άμυνας ανέθεσε στον Δομεντζίολο, αδελφό του, συνεπικουρούμενο από τον Βώνοσο, ο οποίος είχε καταφύγει εκεί μετά τις ήττες του στο Αφρικανικό Μέτωπο και την εκδίωξή του από τη Παλαιστίνη. Οι δήμοι διατάχθηκαν να εξοπλισθούν για την υπεράσπιση της πόλης και συνελήφθησαν η μητέρα και μνηστή του Ηρακλείου και κρατήθηκαν ως όμηροι στην Ι.Μ. Νέας Μετανοίας.

Κατά την διάρκεια της παραμονής του επαναστατικού στόλου στην Ηράκλεια, ο Δομεντζίολος εστάλη να ανακόψει την πορεία του στο Μακρό Τείχος, αλλά ανακλήθηκε μόλις ο στόλος απέπλευσε προς Κωνσταντινούπολη. Ο Βώνοσος με τις δυνάμεις του επάνδρωσε τα τείχη προς την πλευρά της θάλασσας ενώ ο Πρίσκος κρατήθηκε σε εφεδρεία. Οι δυνάμεις του Ηρακλείου αποβιβάστηκαν στο Έβδομον στις 3 Οκτωβρίου, ίσως μετά από ναυμαχία (κατά την οποία, κάποιοι χρονογράφοι αναφέρουν, βυθίσθηκαν πολλά πλοία του Φωκά. Αμέσως εξεγέρθηκαν οι Πράσινοι και έτρεψαν σε φυγή τις δυνάμεις του Βώνοσου, τον ίδιο κατεδίωξαν, και σκότωσαν κατά την φυγή του. Στη συνέχεια απελευθέρωσαν τις κρατούμενες συγγενείς του Ηρακλείου και στράφηκαν εναντίον των Βενέτων προκειμένου να ξεκαθαρίσουν τους λογαριασμούς τους. Στην πόλη επικράτησε χάος. Ο Πρίσκος, προσποτιούμενος τον άρρωστο, κάλεσε εξκουβίτορες και βουκελάριους στο μέγαρό του και ήλθε σε επαφή με τον ηνίοχο Καλλιόπα των Πρασίνων.

Ο Φωκάς συνελήφθηκε και εκτελέστηκε στις 5 Οκτωβρίου, μαζί με τον αδελφό του Δομεντζίολο, τον σακελάριο Λεόντιο τον Σύρο (6) και άλλων συνεργατών του.

Την ίδια ημέρα η σύγκλητος και ο λαός προσέφεραν το στέμμα στον Ηράκλειο. Η στέψη ετελέσθη από τον Πατριάρχη Σέργιο, στο παρεκκλήσιο του Αγίου Στεφάνου, στο Μέγα Παλάτιον. Εκεί υπήρχαν λείψανα του Πρωτομάρτυρα και γίνονταν οι στέψεις των αυτοκρατόρων. Στην συνέχεια ετελέσθη ο γάμος του Ηρακλείου με την Φαβία, η οποία μετονομάσθηκε Ευδοκία, και κατόπιν η στέψη της ως αυτοκράτειρας.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ

Όπως δείξαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, η αυτοκρατορία την εποχή εκείνη περνούσε βαθειά κρίση. Κάποιοι τομείς της πολιτικής ζωής ήταν υπό κατάρρευση (διοίκηση, δημοσιονομικό σύστημα, μεταφορές, εκκλησιαστικές

έριδες, κοινωνικές αναταραχές), κάποιοι άλλοι είχαν ήδη καταρεύσει (οικονομία, άμυνα). Όμως στο οπλοστάσιο της ανατολικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας παρέμεναν τρία όπλα μοναδικά για την εποχή τους, α) η αίγλη του αυτοκρατορικού θεσμού, η οποία έπρεπε να συμπληρωθεί με την νομιμότητα β) η υψηλή διπλωματία, η οποία χρησιμοποιούνταν από τους βυζαντινούς όταν οι πολεμικές επιχειρήσεις δεν απέδιδαν γ) η Εκκλησία, η οποία εξακολουθούσε να παραμένει ισχυρός συνεκτικός κρίκος της κοινωνίας αλλά και οικονομική δύναμη. Χρειάζονταν ο κατάλληλος άνδρας για να θέσει τους παραπάνω μηχανισμούς σε κίνηση και να μπορέσει να ξεπερασθεί η κρίση. Και τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή υπήρχαν δύο. Ο αυτοκράτορας Ηράκλειος και ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Σέργιος.

Ο Ηράκλειος μέσα από την πορεία ανέλιξής του στο θρόνο, είχε δώσει δείγματα τόσο των στρατηγικών, διοικητικών όσο και των διπλωματικών του ικανοτήτων. Ήξερε να διαλέγει τους συνεργάτες του, επέλεγε να τους συμβουλευτεί, κατάρτιζε σχέδια, τα οποία χώριζε σε καθορισμένους στόχους, επέμενε στην εκπλήρωσή τους με την χρησιμοποίηση κάθε δυνατού μέσου. Αυτές οι ικανότητες θα φαίνονταν περισσότερο στην παραπέρα πορεία του στην μακρόβια βασιλεία των τριάντα χρόνων που θα παράμενε στο θρόνο.

Ο Πατριάρχης Σέργιος ήταν άνθρωπος μεγάλης μόρφωσης και πίστης. Καταγόταν από την Συρία και έλαβε την θέση του διακόνου της Μεγάλης Εκκλησίας της Κωνσταντινούπολης και του «πτωχοκόμου». Ανήλθε στον πατριαρχικό θρόνο τον Μάρτιο του 610 μ.Χ. μετά την κοίμηση του Πατριάρχη Θωμά. Τις ικανότητές του δείχνει ο Ηράκλειος και επέλεξε να συνεργαστεί μαζί του, αποκομίζοντας εύστοχες συμβουλές, ενεργή βοήθεια και ηθική εμπύχωση.

Την επομένη της στέψης του ο Ηράκλειος όφειλε, σαν πρώτη κίνηση, να νομιμοποιήσει και να ισχυροποιήσει το καθεστώς του και να επιβάλλει κοινωνική ειρήνη. Κληρονομική διαδοχή δεν υπήρχε, αλλά, από την άλλη, δεν υπήρχε νόμος να καθορίζει την διαδοχή. Πολλοί αξιωματικοί είχαν ανακηρυχθεί αυτοκράτορες από τα στρατεύματά τους, όπως και ο Φωκάς, του οποίου το καθεστώς, επίσης στερούνταν νομιμότητας. Ταυτόχρονα ο Ηράκλειος είχε δείξει στον όχλο, πως να εκθρονίζει αυτοκράτορες, κάτι που θα μπορούσε να στραφεί εναντίον του, αν παρουσιαζόταν κάποιος άλλος ικανός διεκδικητής.

Πρώτος υποψήφιος εκδικητής-διεκδικητής ήταν ο αδελφός του Φωκά Κομεντίολος, *magister militum*, του στρατού της Ανατολής. Αρχικά είχε προσκληθεί από τον αδερφό του να τον συνδράμει στρατιωτικά στην άμυνα της Κωνσταντινούπολης, αλλά είτε κολλησιεργώντας είτε για άλλους λόγους δεν έφτασε έγκαιρα. Το χειμώνα του 610 μ.Χ. βρισκόταν στα χειμερινά καταλύματα της Άγκυρας προετοιμάζοντας την αντεπίθεσή του. Εκεί έστειλε ο αυτοκράτορας Ηράκλειος τον Ηρωδιανό και στην συνέχεια τον Φιλιππικό, γαμπρό του Μαυρίκιου, πρώην στρατηγό και νυν ηγούμενο μονής στην περιοχή της Χρυσούπολης, προκειμένου να τον πείσουν να υποταγεί. Αμφότεροι συνελήφθησαν. Ταυτόχρονα, όμως με την σύλληψη του Φιλιππικού και εξαίτιας της, εκδηλώθηκε αναταραχή στους αξιωματικούς. Η έκδοση διαταγής εκτέλεσης των παραπάνω (Ηρωδιανού και Φιλιππικού) οδήγησε τον Πατρίκιο των Αρμενίων Ιουστίνο να δολοφονήσει τον Κομεντίολο.

Ο επόμενος υποψήφιος σφετεριστής που έπρεπε να εξουδετερωθεί ήταν ο Πρίσκος, γαμβρός του Φωκά, με όχι ξεκάθαρες προθέσεις. Αρχικά ο Ηράκλειος τον απομάκρυνε από την Κωνσταντινούπολη, αναθέτοντας του τον στρατό της Ανατολής και την διενέργεια επιχειρήσεων κατά των Περσών στο ανατολικό σύνορο. Παρά τις αρχικές του επιτυχίες και τον αποκλεισμό της περσικής δύναμης στην Καισάρεια, έδωσε την εντύπωση ότι χρονοτριβούσε, αναγκάζοντας τον Ηράκλειο να εγκαταλείψει την πρωτεύουσα και να κατευθυνθεί, ως αρχηγός εκστρατευτικού σώματος προς συνδρομή του. Ο Πρίσκος σχολίασε, ότι δεν είναι πρόπον για αυτοκράτορα να έρχεται στο μέτωπο, προσποιήθηκε τον άρρωστο και αρνήθηκε να τον συναντήσει και να τον ενημερώσει. Η συμπεριφορά αυτή εκνεύρισε τον Ηράκλειο, χωρίς όμως να εκδηλωθεί άμεσα αντίδραση από μέρους του.

Επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη περιμένοντας την παράδοση των Περσών. Αντ' αυτού έφθασαν τα νέα της πυρπόλησης της Καισάρειας, της επιτυχούς εξόδου της περσικής δύναμης και της συντριβής του στρατού του Πρίσκου, που θεωρήθηκε υπεύθυνος. Εκλήθη, λοιπόν, στην Κωνσταντινούπολη και προκειμένου να μην αποφύγει πάλι να προσέλθει, προφασίσθηκε ο Ηράκλειος ότι θέλει να τον κάνει ανάδοχο του γιου του Κωνσταντίνου. Η βάπτιση πραγματοποιήθηκε στις 5 Δεκεμβρίου του 612. Από κει ο Πρίσκος οδηγήθηκε στη σύγκλητο, όπου ο Ηράκλειος τον αιφνιδίασε, κατηγορώντας τον για ασέβεια στο πρόσωπο του αυτοκράτορα και διέταξε να καρεί μοναχός. Η φρουρά του Πρίσκου έλαβε ειδικά προνόμια για να μην προβάλλει αντίσταση. Το αξίωμα του Κόμη των Εξκουβιτόρων αποδόθηκε στον ξάδερφο του Ηράκλειου, Νικήτα, ώστε η ευαίσθητη και επικίνδυνη θέση να ελέγχεται από έμπιστο άτομο.

Τελευταίο μέλος της οικογένειας του Φωκά απέμεινε ο κουροπολάτης Δομνιζίολος, για τον οποίο, όμως ο άγιος Θεόδωρος ο Συκεώτης, μεγάλος ασκητής στα μέρη της Βιθυνίας και φίλος της οικογένειας, έστειλε παρακλητική επιστολή στον Ηράκλειο για να τον λυπηθεί. Ο αυτοκράτορας εισάκουσε την παράκληση του αγίου ανδρός και ζήτησε την ευχή του υπέρ της βασιλείας του.

Πραγματικά το νέο, ακόμη, καθεστώς είχε ανάγκη τις προσευχές των ασκητών και των κληρικών, για να παγιώσει την εξουσία που είχε καταλάβει. Με κάθε ευκαιρία ο Ηράκλειος έδινε δείγματα της πίστης του στο Θεό, τον σεβασμό του στην Εκκλησία και της συμμετοχής του στα Μυστήρια και τις ακολουθίες. Ο λαός της Πόλης έβλεπε τον αυτοκράτορα να παρακολουθεί τις τελετές της Εκκλησίας, και αυτή η αυτοκρατορική εικόνα αποτυπώνονταν στην μνήμη του και βοήθησε στην νομιμοποίηση του καθεστώτος. Αυτό είναι ένα ακόμη δείγμα της σημασίας που έδινε ο Ηράκλειος σ αυτό που σήμερα θα λέγαμε κοινή γνώμη, σε αντίθεση με τον Φωκά και την τυραννία του. Φρόντισε, μάλιστα να στέψει έγκαιρα την κόρη του Επιφάνια, την οποία απέκτησε από την Ευδοκία, στις 7 Ιουλίου του 611 μ.Χ. στον από του Αγίου Στεφάνου, ένα χρόνο μετά την γέννησή της. Στις 3 Μαΐου του 612 μ.Χ. γεννήθηκε στο παλάτι των Σοφιών ο Ηράκλειος-Κωνσταντίνος, διάδοχος του θρόνου. Έκτοτε οι εμφανίσεις των μελών της αυτοκρατορικής οικογένειας εντατικοποιήθηκαν, στο πλαίσιο της επικοινωνιακής πολιτικής, ακόμη και μετά τον θάνατο της Ευδοκίας στις 13 Αυγούστου του 613 μ.Χ. από επιληψία, στο παλάτι των Βλαχερνών. Ταυτόχρονα με την εικόνα του θεοπρόβλητου μονάρχη, ο Ηράκλειος απέκτησε και την φήμη του δίκαιου. Αναφέρονται πολλά περιστατικά στα

χρονικά, κατά τα οποία εκδήλωσε δίκαιη κρίση. Θα αναφέρουμε μόνο την καθιέρωση μιας νέας κλίμακας μέτρησης, η οποία συνέχισε να χρησιμοποιείται πολλά χρόνια μετά τον θάνατό του.

Στα εκκλησιαστικά ζητήματα επέδειξε αξιοσημείωτη αυτοσυγκράτηση. Ουδέποτε προσπάθησε, χρησιμοποιώντας το αξίωμά του, να επιβάλλει τις απόψεις του επί της Εκκλησίας. Δεδομένης της οικονομικής κρίσης, σε συνεργασία με τον Πατριάρχη Σέργιο, εξέδωσε νόμο με τον οποίο περιόριζε τα μέλη του προσωπικού της Μεγάλης Εκκλησίας, τα δε νέα μέλη δεν θα πληρώνονταν από το αυτοκρατορικό ταμείο.

Μετά την απομάκρυνση του Πατριάρχη Αλεξανδρείας, από τον εξεγερμένο όχλο της πόλης, υποστήριξε τον Άγιο Ιωάννη τον Ελεήμονα στην ανάρρηση του εκκλησιαστικού θρόνου. Παρά τις ιδιαίτερες σχέσεις του νέου Πατριάρχη με τον Νικήτα, το πλούσιο ταμείο του πατριαρχείου δεν πέρασε, ούτε ασκήθηκε βία για να περάσει, στον έλεγχο της πολιτείας, αντίθετα χρησιμοποιήθηκε από τον φιλόανθρωπο ιεράρχη για την ανακούφιση των πτωχών και αναξιοπαθούντων της περιφέρειάς του. Μετά την πτώση της Παλαιστίνης και την κατάληψη της Ιερουσαλήμ πρόσφερε σημαντική βοήθεια για την περίθαλψη των προσφύγων, με την ίδρυση κοινοφελών ιδρυμάτων και, μόλις οι Πέρσες το επέτρεψαν, την εξαγορά αιχμαλώτων και την αποστολή εργατών με πολλά χρήματα για την ανοικοδόμηση της πόλης. Μάλιστα για την εξαγορά των αιχμαλώτων απεστάλησαν ο επίσκοπος Θεόδωρος μαζί με τον ηγούμενο της Ιεράς Μονής Αγ. Αντωνίου Αναστάσιο και τον επίσκοπο Ρινοκόλουρων Γρηγόριο. Τα παραπάνω αποτελούν άριστο δείγμα αγαστών σχέσεων Εκκλησίας-Πολιτείας της εποχής.

Η αγιολογική παράδοση αναφέρει, ότι ο Ηράκλειος και ο Πατριάρχης Σέργιος συναντήθηκαν με τον Άγιο Θεόδωρο τον Συκεώτη, ο οποίος ευλόγησε τον αυτοκράτορα και τον διάδοχο Κωνσταντίνο. Μετά την κοίμηση του οσίου (22 Απριλίου 613), αυτός και ο Πατριάρχης αποφάσισαν την μεταφορά των λειψάνων του στην Κωνσταντινούπολη. Κατά την τελετή υποδοχής ο αυτοκράτορας γονάτισε μπροστά στην σωρό παρουσία της συγκλήτου. Ο Ηράκλειος επιθυμούσε και χρειάζονταν, την άνωθεν βοήθεια, πρεσβείας του Οσίου και της Εκκλησίας.

Στις 22 Ιανουαρίου του 613 έστεψε τον γιο του Ηράκλειο-Κωνσταντίνο στο παλάτι. Κατόπιν πήγαν στον Ιππόδρομο όπου τους αποδόθηκαν τιμές από την σύγκλητο και επευφημίες από τον λαό. Στο εξής θα αναφέρονται στα διατάγματα τα ονόματα και τον δύο.

ΤΑ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΜΕΤΩΠΑ

Την άνοιξη του 611 μ.Χ. ο Σαήν, στρατηγός των Περσών, βρισκόταν στη Καισάρεια. Ένας δεύτερος Πέρσης στρατηγός, ο Σαρβαραζάς, εισέβαλλε στη Συρία και κατέλαβε την Αντιόχεια. Εναντίον του κινήθηκε ο Νικήτας και οι δύο στρατοί συγκρούστηκαν στην Έμεσα. Το αποτέλεσμα της μάχης ήταν αμφίροπο. Η περσική προέλαση ανακόπηκε, αλλά δεν απωθήθηκαν οι Πέρσες. Η κατοχή της Αντιόχειας σήμαινε την διχοτόμηση των ανατολικών επαρχιών. Η στρατιά του Σαήν κινήθηκε προς την Μικρά Ασία, ενώ του Σαρβαραζά κατευθύνθηκε στην Παλαιστίνη.

Ο Ηράκλειος ανακάλεσε τον Φιλιππικό από την Μονή που εγκαταβίωνε και του ανέθεσε τον στρατό της ανατολής στην θέση του Πρίσκου. Αυτός εισέβαλε στα αρμενικά εδάφη, απειλώντας την ίδια την Περσία για αντιπερισπασμό, με αποτέλεσμα την ανάκληση του Σαήν. Από την άλλη, ο Νικήτας με τις δυνάμεις του κινήθηκε εναντίον του Σαρβαραζά. Ο Ηράκλειος αποφάσισε να κινηθεί ο ίδιος για την ανακατάληψη της Αντιόχειας το 613 μ.Χ. Στην προσπάθειά του αυτή υπέστη πολλές απώλειες, οπότε αναδιπλώθηκε στην Κιλικία. Ο δρόμος για την κατάκτηση της Συρίας από τους Πέρσες ήταν ανοικτός. Γρήγορα κατέλαβαν την Δαμασκό και μέχρι το τέλος του έτους την υπόλοιπη Συρία, χωρίς ουσιαστική αντίσταση.

Στις αρχές του 614 οι Πέρσες εισήλθαν στην Παλαιστίνη. Στην περιοχή αυτή βρήκαν την υποστήριξη των μονοφουσιτικών πληθυσμών και των Εβραίων. Κατέλαβαν την Γαλιλαία και τις παραλιακές πόλεις και πολιορκήσαν τα Ιεροσόλυμα. Η πολιορκία κράτησε 21 ημέρες. Η πόλη εκπορθήθηκε τον Μαΐο του 614 μ.Χ. Η πόλη λεηλατήθηκε ανηλεώς. Καταστράφηκαν κοντά 300 εκκλησίες. Φονεύθηκαν πολλές χιλιάδες Χριστιανών με την σύμπραξη των Εβραίων και όλοι οι θησαυροί της πόλης αρπάχθηκαν. Μεταφέρθηκαν στην Περσία 35,000 αιχμάλωτοι, ένας εκ των οποίων ήταν ο Πατριάρχης Ζαχαρίας, καθώς και ο Τίμιος Σταυρός. Το σοκ ήταν μεγάλο για την αυτοκρατορία. Πολλοί πρόσφυγες κατέφυγαν στην Αίγυπτο, όπου βρήκαν περίθαλψη στο Πατριαρχείο Αλεξανδρείας.

Αυτή τη χρονική στιγμή έγινε μια διπλωματική προσπάθεια εκ μέρους του Ηρακλείου, για να ανακόψει την πορεία των εξελίξεων, η οποία έπεσε στο κενό. Ο Χοσρόης δεν τον είχε αναγνωρίσει ως εκδικητή της δολοφονίας του Μαυρίκιου, ούτε ως αυτοκράτορα. Πολύ περισσότερο, δεν είχε λόγο να ανακόψει τη νικηφόρα προέλαση του στρατού του, που βρισκόταν ήδη στο διάσελο της Αιγύπτου. Το φθινόπωρο του 616 μ.Χ. ο Σαρβαραζάς προέλασε δια της παραλιακής οδού, κατέλαβε τα Ρινοκόλουρα, το Πηλούσιο και τη Βαβυλώνα. Αντίσταση συνάντησε μόνο στην Αλεξάνδρεια, την οποία πολιορκήσε επί μήνες. Όταν ο Νικήτας αντιλήφθηκε, ότι δεν υπήρχε ελπίδα σωτηρίας για την πόλη, επιβιβάσθηκε σ' ένα πλοίο για την Κωνσταντινούπολη. Το παράδειγμά του ακολούθησε η αριστοκρατία της πόλης. Ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας Άγιος Ιωάννης ο Ελεήμων αποβιβάσθηκε στη Ρόδο και τελικά κοιμήθηκε στην Κύπρο. Η Αλεξάνδρεια έπεσε με προδοσία. Η κατάκτηση της Αιγύπτου ολοκληρώθηκε το 620 μ.Χ.

Οι συνέπειες της ήττας ήταν πολλές και δυσβάστακτες. Η αυτοκρατορία απώλεσε σημαντικά εδάφη και μαζί μ' αυτά ανθρώπινο δυναμικό και έσοδα. Οι σιτοβολώνες της Αιγύπτου και της Συρίας πέρασαν σε περσικό έλεγχο. Η διανομή του άρτου στην Κωνσταντινούπολη σταμάτησε, η διακυβέρνηση του Ηρακλείου τέθηκε υπό αμφισβήτηση. Παράλληλα οι Πέρσες είχαν κόψει όλους τους εμπορικούς δρόμους της Ανατολής από καιρό. Η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία στερούνταν χρυσού, μετάλλων και πρώτων υλών για την βιοτεχνία. Το 615 μ.Χ. κόπηκαν νέα αργυρά νομίσματα, των οποίων η πραγματική αξία ήταν το μισό της ονομαστικής. Η κοπή χρυσών νομισμάτων περιορίσθηκε στο 20-30%. Επίσης τα βιοτεχνικά κέντρα της Ανατολής χάθηκαν, με αποτέλεσμα τον κλονισμό του εμπορίου και την αύξηση της ανεργίας. Ο Ηράκλειος ίδρυσε νέες βιοτεχνίες και μετέβαλλε την λειτουργία των συντεχνιών, για ν' αντιμετωπίσει

την καινούργια κατάσταση. Στην ανεργία και τη σιτοδεία προστέθηκε θανατηφόρος λοιμός με πολλά θύματα.

Οι προσπάθειες της είχαν επικεντρωθεί στο μέτωπο με τους Σασσανίδες. Ως εκ τούτου η χερσόνησος του αίμου βρισκόνταν στο έλεος των αβαροσλαβικών επιδρομών, όλο αυτό το διάστημα. Η επέκτασή τους δεν είχε χαρακτήρα κατοχής, γεγονός όμως είναι, ότι πρόσφυγες από την Δακία, Δαρδανία και Πανονία κατέφυγαν στη Θεσσαλονίκη. Η αυτοκρατορία διατηρούσε τον έλεγχο στις μεγάλες πόλεις, η ύπαιθρος, όμως, ήταν στην διάθεση των επιδρομέων, οι οποίοι έφθασαν μέχρι την ανατολική Θράκη, θέτοντας σε κίνδυνο την γεωργία και το εμπόριο μέχρι τα προάστια της Κωνσταντινούπολης. Το 614-615 πραγματοποιήθηκαν δύο επιθέσεις εναντίον της Θεσσαλονίκης. Η πόλη σώθηκε χάριν της θαυματουργικής επέμβασης του πολιούχου της Αγίου Δημητρίου, όπως μαρτυρείται στα Θαύματά του.

Στη βυζαντινή Ιταλία τα προβλήματα με τους Λογγοβάρδους δεν ευνοούσαν την κατάσταση. Η επανάσταση του Ιωάννη Κοντζά και η σφαγή του Έξαρχου ανάγκασαν τον Ηράκλειο να διόρισει τον Ελευθέριο στη θέση του και να τον στείλει στην Ιταλία για να την επαναφέρει υπό βυζαντινό έλεγχο το 616 μ.Χ. Αυτός κατέπνιξε την εξέγερση, δολοφόνησε τον Κοντζά στη Νάπολη και έκλεισε ειρήνη με τον Λογγοβάρδο βασιλιά. Αυτοανακηρύχθηκε, όμως αυτοκράτορας το 619 μ.Χ. και σφαγιάστηκε από το στρατό της Ραβέννας. Όλα αυτά δείχνουν ότι η περιοχή δεν μπορούσε να συνδράμει την Κωνσταντινούπολη στην αντιμετώπιση των κινδύνων, αντίθετα αποτελούσε και η ίδια πρόβλημα.

Δράπτοντας την ευκαιρία ο Βησιγόθτος βασιλιάς Σισεβούτος κατέλαβε το 615 κάποιες ισπανικές πόλεις που έλεγχαν οι Βυζαντινοί, όπως η Μάλαγα. Ο Ηράκλειος ανίκανος να αντιδράσει αναγνώρισε τη νέα κατάσταση στην Ισπανία το 617, μετά από επίσημες διαπραγματεύσεις με τους Βησιγόθτους.

Η παραπάνω απελπιστική κατάσταση υπέβαλλε στον Ηράκλειο την σκέψη να μεταφέρει την έδρα του στην Καρχηδόνα. Την πληροφορία διασώζει ο Ιωάννης Νικίου, όμως η επιτυχία μιας τέτοιας κίνησης δεν φαίνεται πιθανή για δύο λόγους. Πρώτος έχει να κάνει με τις δυσκολίες επικοινωνίας με όλα τα τμήματα της αυτοκρατορίας που θα παρουσίαζε μια τέτοια μετακίνηση. Ο δεύτερος με το μειωμένο στρατιωτικό δυναμικό της εν λόγω επαρχίας. Πολύ πιθανό η διάδοση αυτής της φήμης να ήταν προπαγανδιστικού χαρακτήρα, με στόχο να συσπειρώσει τις δυνάμεις της αυτοκρατορίας γύρω του αλλά και να πείσει τον Πατριάρχη Σέργιο να του δανείσει τους εκκλησιαστικούς θησαυρούς(9), όπως και έγινε. Όλα τα χρυσά και αργυρά σκεύη παραχωρήθηκαν στην κυβέρνηση και πήραν το δρόμο για το νομισματοκοπείο. Τα νέα αργυρά νομίσματα έφεραν στη μια όψη τον Ηράκλειο με τον γιο του Ηράκλειο-Κωνσταντίνο, και στην άλλη τον σταυρό ως σύμβολο του κράτους και την επιγραφή: «DEUS ADIUTA ROMANIS», δηλ. «Θεέ βοήθει τους Ρωμαίους». Κόπηκαν επίσης πολυάριθμα χρυσά και χάλκινα νομίσματα. Τώρα η αυτοκρατορία μπορούσε να περάσει στην αντεπίθεση, κινητοποιώντας την διπλωματία της και ετοιμάζοντας στρατό.

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΕΣ

Θέλοντας να ετοιμάσει την εκστρατεία εναντίον των Περσών ο Ηράκλειος, έπρεπε να τακτοποιήσει πρώτα το θέμα της εσωτερικής ασφάλειας. Κατά την διάρκεια της βασιλείας του Φωκά, αλλά και τα πρώτα χρόνια του Ηρακλείου, οι Δήμοι της Κωνσταντινούπολης ήταν ανεξέλεγκτοι. Ειδικά σε περιόδους αναταραχών, τα ξεκαθαρίσματα λογαριασμών μεταξύ Πρασίνων και Βενέτων ήταν συχνό φαινόμενο. Ποια διαδικασία ακολουθήθηκε για την ομαλοποίηση της κατάστασης, δεν γνωρίζουμε, όμως ο Γεώργιος Πισίδης εξαιρεί τον Ηράκλειο, επειδή κατάφερε να τους συμφιλιώσει. Δεν υπάρχουν αναφορές για ταραχές από το 620 και μετά.

Είδαμε παραπάνω, πως κατάφερε ο Ηράκλειος να εξουδετερώσει τις εστίες αντίδρασης στο στράτευμα. Η διοίκηση του στρατού από τον έμπιστό του εξάδελφο Νικήτα, ήταν παράγοντας σταθερότητας, αν και ο στρατηγός αυτός κρίθηκε ανεπαρκής, από την αποτελεσματικότητά του στα μέτωπα. Εξεγέρσεις, βέβαια, δεν σημειώθηκαν, παρά τις συνεχείς ήττες και το χαμηλό ηθικό των στρατιωτών. Αντίθετα τα στρατεύματα των Περσών παρουσίαζαν εντονότερη διοικητική αστάθεια και οι ικανότεροι στρατηγοί του Χοσρόη είχαν περισσότερες φιλοδοξίες. Αυτό επέτρεψε στον Ηράκλειο να αποκτήσει διπλωματικές επαφές με τον περίγυρο του Στρατηγού Σαρβαραζά, όπως προηγουμένως είχε πράξει με τον Σαήν, άσχετα αν οι προσπάθειες αυτές δεν κατάφεραν τότε να αποτρέψουν τον πόλεμο. Ταυτόχρονα το περσικό στρατιωτικό δυναμικό χαρακτηριζόταν από ανομοιογένεια, καθώς στις τάξεις του υπηρετούσαν Άραβες, Αρμένιοι, Χριστιανοί, με αποτέλεσμα τις συχνές λιποταξίες αλλά και την διαρροή πληροφοριών προς την βυζαντινή πλευρά.

Μέτρα κατά της κατασκοπείας πάρθηκαν σε όλη την επικράτεια. Οι μετακινήσεις των προσφύγων, οι οποίες ήταν ουσιαστικά ανεξέλεγκτες, η ετερογένεια των εθνικών ομάδων, η δυσαρέσκεια για τα θρησκευτικά θέματα, αλλά και τα προσωπικά οφέλη, αποτελούσαν πηγές απιστίας. Πολλοί Εβραίοι θεωρήθηκαν ύποπτοι προδοσίας. Στην Κωνσταντινούπολη της εποχής εκείνης, κυριαρχούσε ατμόσφαιρα καχυποψίας, δυσπιστίας και αβεβαιότητας. Τους ίδιους δρόμους χρησιμοποίησε και ο Ηράκλειος για να λαμβάνει πληροφορίες από την πλευρά των Περσών.

Το ανοικτό μέτωπο με τους Αβαροσλάβους αποτελούσε πρόσκομμα για την έναρξη της εκστρατείας και έπρεπε να κλείσει. Δύο δραστηριότητες εκ μέρους του Ηρακλείου έχουν καταγραφεί στον τομέα αυτό. Η πρώτη του προσπάθεια είχε να κάνει με την διαίρεση των Σλάβων από τους Αβάρους. Εργαζόμενος προς αυτήν την κατεύθυνση είχε επιτρέψει την εγκατάσταση σλαβικών φύλων νότια του Ίστρου. Συγκεκριμένα οι Χρωβάτοι εγκαταστάθηκαν στο βόρειο τμήμα της Δαλματίας, ενώ οι Σέρβλοι στα ανατολικά των Χρωβάτων, δηλ. στην Άνω Μοισία, Δακία, και Δαρδανία, περιοχές οι οποίες έκτοτε μετονομάστηκαν Σερβία και Βοσνία. Τα φύλα τούτα δέχθηκαν την κυριαρχία του αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης, το Θείο Βάπτισμα, και φορολογούνταν. Οριστικά τον Χριστιανισμό αποδέχθηκαν τον 9ο αιώνα και η καταβολή των φόρων δεν ήταν τακτική. Η δεύτερη προσπάθεια έχει να κάνει με το ξεσηκωμό των Βορειοδυτικών σλαβικών φύλων, την οποία παρακίνησε ένας Φράγκος ευγενής, ονόματι Samo, με την υποστήριξη της βυζαντινής διπλωματίας, δημιουργώντας προβλήματα στους Αβάρους και προκαλώντας την αντίδρασή τους.

Ο Ηράκλειος και ο Χαγάνος των Αβάρων κανόνισαν να συναντηθούν έξω από την Κωνσταντινούπολη, στις 5 Ιουνίου του 623 μ.Χ., για την έναρξη των διαπραγματεύσεων προς επίτευξη της ειρήνης. Ο Χαγάνος, όμως, είχε στήσει κρυφά ενέδρα, την οποία αντιλήφθηκε ο Ηράκλειος και κατάφερε να διαφύγει. Οι Άβαροι λεηλάτησαν την γύρω περιοχή. Η ανάγκη εξεύρεσης λύσης ήταν επιτακτική για την αυτοκρατορία. Έτσι ξεκίνησαν νέες διαπραγματεύσεις, υπό τον πατρίκιο Αθανάσιο, που κατέληξαν το φθινόπωρο του 623 σε συμφωνία μη επίθεσης από πλευράς Αβάρων και καταβολής 200,000 χρυσών νομισμάτων και εξαγοράς αιχμαλώτων, από πλευράς βυζαντινών(10). Η επίτευξη της παραπάνω συμφωνίας επέτρεψε στον αυτοκράτορα να μεταφέρει τα ευρωπαϊκά στρατεύματα στην Ανατολή και να τα χρησιμοποιήσει στην εκστρατεία των Περσών. Με αυτήν την κίνηση εξασφάλιζε, ταυτόχρονα, τα μετόπισθεν, από πιθανό σφετερισμό της εξουσίας, όπως είχε γίνει και στην περίπτωση του Μαυρίκιου, από τον Φωκά.

Στο θέμα της ανασυγκρότησης του στρατού έλαβε δύο σημαντικά μέτρα. Το πρώτο αφορά την σύνθεση του στρατεύματος, το οποίο μέχρι τότε ήταν μισθοφορικό και γι' αυτό λιγότερο πειθαρχημένο και με ηθική που δεν μπορούσε ν' ανταποκριθεί στην συγκεκριμένη αποστολή. Εγκαινίασε, λοιπόν, το σύστημα των «θεμάτων», κυρίως στην Μικρά Ασία, προσφέροντας κλήρους σε αντάλλαγμα της υποχρεωτικής στρατιωτικής υπηρεσίας(11). Μετέβαλε, δηλ. το στρατό σε εθνικό, μειώνοντας το κόστος συντήρησής του και εμψυκώντας ηθικό εμπνεόμενο από την ιερότητα της αποστολής, που ήταν η διάσωση της αυτοκρατορίας και η ανάκτηση του Τιμίου Σταυρού. Ο στρατός του Ηρακλείου ήταν, ως προς τον σκοπό της αποστολής του, ο πρώτος σταυροφορικός στρατός, περιβαλλόμενος, ήδη με την έναρξη της εκστρατείας, όλη την αναλογούσα ιεροπρέπεια. Μισθοφορικά τμήματα εξακολουθούσαν να υπάρχουν σε μικρότερο βαθμό.

Το δεύτερο μέτρο αφορούσε την οργάνωση του στρατού. Μέχρι τότε κύριο στρατιωτικό σώμα ήταν το πεζικό, το βαριά οπλισμένο, ενώ το ιππικό ήταν μικρή δύναμη και χρησιμοποιούνταν σε αναγνωρίσεις ή αιφνιδιαστικές επιθέσεις. Εξαιτίας αυτού του σχηματισμού, το βαρύ πεζικό ήταν ευάλωτο σε πλαγιοκοπήσεις και αιφνιδιασμούς, έπεφτε εύκολα σε παγίδες και δεν είχε ευελιξία κινήσεων. Αναβαθμίστηκε, λοιπόν, επί Ηρακλείου, ο ρόλος του ιππικού με αποτέλεσμα οι «κατάφρακτοι» και οι «ιπποτοξότες» να αποτελέσουν κύρια επιχειρησιακά τμήματα. Επίσης δόθηκε έμφαση στην χρησιμοποίηση ελαφρού πεζικού σε τριμερή παράταξη και όχι φάλαγγα προκειμένου ν' αντιμετωπίζει επιθέσεις ιππικού. Ο στόλος ενισχύθηκε για να εξασφαλίσει την ελεύθερη ναυσιπλοΐα και την άμυνα της Κωνσταντινούπολης. Αυτοκράτορας και αξιωματούχοι επιδόθηκαν στην μελέτη στρατιωτικών εγχειριδίων, κυρίως του «Στρατηγικού» του Μαυρίκιου, προς εξεύρεση λύσεων αντιμετώπισης των περσικών επιθέσεων, αλλά και για την κατάρτιση των επιχειρησιακών σχεδίων της εκστρατείας. Παρά την αντίδραση των συμβούλων του, ο Ηράκλειος αποφάσισε να ηγηθεί ο ίδιος της πολεμικής προσπάθειας. Τα γεγονότα θα τον δικαίωναν.

Η ΑΝΤΕΠΙΘΕΣΗ- ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ. ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ

Έχοντας αποφασίσει να ηγηθεί ο ίδιος της αποστολής, όφειλε να διορίσει την αντιβασιλεία, με την συμμετοχή του υιού του Ηράκλειου-Κωνσταντίνου.

Επειδή, όμως, ο νεαρός διάδοχος ήταν ανήλικος, όρισε επιτρόπους την αυτοκράτειρα, τον Πατριάρχη και τον πατρίκιο Βώνο. Στην προσπάθειά του να δημιουργήσει έναν, όσο το δυνατόν, «εθνικό» στρατό μέσα στην πολυεθνική αυτοκρατορία, ένα μέσο διέθετε, την Ορθόδοξη Χριστιανική πίστη και συγκεκριμένα, με όρους της εποχής, το δόγμα της Χαλκηδόνας. Ήταν επόμενο, λοιπόν, η αναχώρησή του να συνοδευτεί με τον ανάλογο συμβολισμό και να προβληθεί με το πρέπον τελετουργικό. Πιο συγκεκριμένα, ο Ηράκλειος εόρτασε το Πάσχα 4 Απριλίου του 622 στην Κωνσταντινούπολη και κοινωνήσε των Αχράντων Μυστηρίων. Την επομένη, Δευτέρα 5 Απριλίου, προσήλθε στην Αγία Σοφία ντυμένος ως απλός στρατιώτης και, αφού έπεσε πρηνής μπροστά στο ιερό, προσευχήθηκε, ενώπιον της συγκλήτου, της Εκκλησιαστικής ιεραρχίας και των εκπροσώπων των Δήμων. Στη συνέχεια στράφηκε προς τον Πατριάρχη και του είπε: «Στα χέρια του Θεού, της Μητέρας Του και τα δικά σου αφήνω αυτήν την πόλη και τον γιο μου»(1) και παραλαμβάνοντας την αχειροποίητο εικόνα του Χριστού κατέβηκε στην παραλία. Εκεί αποχαιρέτησε την οικογένειά του, επιβιβάσθηκε στο πλοίο και αναχώρησε με τον στόλο, την ώρα που ο λαός εύχονταν και επευφημούσε. Και πως θα μπορούσε, βέβαια, η εκστρατεία να μην έχει θρησκευτικό χαρακτήρα, όταν οι Πέρσες, αλώνοντας τους Αγίους Τόπους, είχαν χλευάσει και φερθεί με τόση σκληρότητα στους Χριστιανούς; Όταν το ιερότερο κειμήλιο της Χριστιανοσύνης, ο Τίμιος Σταυρός, βρισκόταν στην έδρα του Μασδαϊσμού; Όταν απορρίπτοντας κάθε προσπάθεια ειρήνευσης μέχρι τότε, ο Χοσρόης απαιτούσε από τους πρέσβεις της αυτοκρατορίας να γίνουν μασδαϊστές και ν' αρνηθούν το Χριστό;

Η Χαλκηδόνα και η απέναντι ακτή του Βοσπόρου βρισκόταν ήδη στα χέρια των Περσών. Ο Ηράκλειος, όμως, προτίμησε να κατευθυνθεί στην Προποντίδα. Όταν ο στόλος εξήλθε από τον Ελλήσποντο, έπεσε σε τρικυμία. Ο Γεώργιος Πισίδης διασώζει την εικόνα του αυτοκράτορα, ως τολμηρού καπετάνιου, να εμψυχώνει τα πληρώματα, κι έτσι να σώζονται άπαντες. Αποβιβάσθηκαν στις Πύλες της Βιθυνίας και κατευθύνθηκαν στην Καισάρεια της Καππαδοκίας, όπου στρατοπέδευσαν. Εκεί συγκεντρώθηκαν όλα τα διαθέσιμα στρατιωτικά τμήματα. Ο Ηράκλειος επίβλεπε αυτορποσώπος την εκπαίδευση του στρατού, για ικανό χρονικό διάστημα, ώστε να καταστεί ετοιμοπόλεμος. Συμμετείχε και ο ίδιος στα γυμνάσια και τις κακουχίες, εμψυχώνοντας τους άνδρες του και δημιουργώντας δεσμούς φιλίας, εμπιστοσύνης, αφοσίωσης.

Οι Πέρσες που βρίσκονταν, όπως προείπαμε, στην ασιατική ακτή του Βοσπόρου, βλέποντας τον βυζαντινό στρατό στα νώτα τους, αναδιπλώθηκαν και οργάνωσαν άμυνα, πιθανώς, στη γραμμή Μελιτήνη-Σάταλα, κλείνοντας τα περάσματα. Είχαν ήδη ανακαλέσει τον στρατηγό Σαρβαραζά από την Αίγυπτο. Ο βυζαντινός στρατός ξεκίνησε την πορεία του πιθανότατα το φθινόπωρο του 622 με κατεύθυνση ανατολικά προς τον Πόντο. Σε μια πρώτη αψιμαχία ήρθαν αντιμέτωποι με το ελαφρύ ιππικό των Αράβων (σύμμαχων των Περσών), τους οποίους η βυζαντινή ανιχνευτική ομάδα συνέλαβε εύκολα, ο δε Ηράκλειος τους ενέταξε στα βυζαντινά τμήματα. Στη συνέχεια κατάφερε να υπερφαλαγγίσει τις οχυρωμένες περσικές θέσεις στο όρος Μούζουρον και να βρεθεί πίσω από τις γραμμές τους. Οι Πέρσες έμειναν έκπληκτοι όταν αντίκρυσαν τους βυζαντινούς στα νώτα τους. Περίμεναν να πολεμήσουν στα στενά περάσματα, όπου είχαν το πλεονέκτημα, αλλά αυτό δεν συνέβη.

Προσπαθώντας να αναγκάσει τον Ηράκλειο να αναστρέψει, ο Σαρβαραζάς κατευθύνθηκε εναντίον της Καισάρειας. Δεν ήθελε να τον αντιμετωπίσει σε ανοιχτό πεδίο, κατά την προσφιλή των Περσών τακτική. Τελικά αναγκάστηκε ο ίδιος να αναστρέψει όταν είδε ότι ο Ηράκλειος συνέχιζε ακάθεκτος την πορεία του, διότι φοβήθηκε, ότι μέσω Αρμενίας θα εισέβαλε στην Περσία. Έτσι άρχισε να καταδιώκει τον Ηράκλειο, στην πραγματικότητα, όμως, να παρασύρεται απ' αυτόν στον κατάλληλο για την συμπλοκή τόπο. Δεν γνωρίζουμε σε ποιο ακριβώς σημείο δόθηκε η μάχη. Γνωρίζουμε ότι ο Ηράκλειος εφάρμοσε ένα ευφυές στρατήγημα, προκειμένου να αναγκάσει τους Πέρσες να πολεμήσουν, όπου και όπως αυτός ήθελε. Οι συχνές λιποταξίες από πλευράς Περσών τον προμήθευαν με τις απαραίτητες πληροφορίες, ώστε να γνωρίζει την κάθε τους κίνηση. Οι δύο στρατοί παρατάχθηκαν σε τριμερή διάταξη, κατά τις υποδείξεις του στρατηγικού. Παράλληλα οι Πέρσες είχαν στήσει ενέδρα κρύβοντας δυνάμεις τους, πάντα κατά την συνηθισμένη τους τακτική να πολεμούν σε ανώμαλα εδάφη. Ο Ηράκλειος σκηνοθέτησε εικονική φυγή τμήματος του στρατού του, προκειμένου να ξετρυπώσει τους Πέρσες και να τους φέρει σε ανοιχτό πεδίο. Όταν αυτό έγινε, έπεσαν πάνω τους οι Οπτιμάτοι, επίλεκτη μονάδα, και τους κατατρόπωσαν. Στην προσπάθειά τους να ξεφύγουν, οι Πέρσες εγκλωβίστηκαν στις ίδιες θέσεις που θα χρησιμοποιούσαν ως ορμητήρια και αποδεκατίστηκαν. Ο Σαρβαραζάς σώθηκε μετά βίας. Η ακριβής ημερομηνία της μάχης επίσης αγνοείται. Πρέπει να συνέβη Φεβρουάριο. Ματά την λαφυραγώγηση του περσικού στρατοπέδου, ο Ηράκλειος κατήυθνε τον στρατό του στα Σάταλα για να διαχειμάσει. Εκεί έμαθε ότι οι Αβάροι είχαν καταπατήσει για άλλη μια φορά την συνθήκη ειρήνης και είχαν εισβάλει στα Βαλκάνια, οπότε αναγκάστηκε να μεταβεί στην ΚΠολη και να κλείσει νέα συνθήκη, όπως είδαμε προηγουμένως.

Οι επιπτώσεις της νίκης των βυζαντινών όπλων ήταν δύο σημαντικές. Πρώτον, απαλλάχθηκε η Μικρά Ασία από τις περσικές επιδρομές, ανακουφίζοντας εν μέρει την αυτοκρατορία. Δεύτερον, μετά από 20 χρόνων ήττες, οι βυζαντινοί κατόρθωσαν να ανακάμψουν προτείνοντας αξιόμαχο στράτευμα. Ταυτόχρονα, ο Ηράκλειος και οι αξιωματικοί του επαλήθευσαν στην πράξη αυτά που είχαν μάθει στην θεωρία και αποκόμιζαν σημαντικές πολεμικές εμπειρίες συνάμα δε και πληροφορίες για τον εχθρό.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ

Έχοντας τακτοποιήσει για άλλη μια φορά το μέτωπο με τους Αβάρους, ο Ηράκλειος ξεκίνησε στις 25 Μαρτίου του 624 την δεύτερη φάση της εκστρατείας. Πέρασε το Πάσχα στην Νικομήδεια της Βιθυνίας και στη συνέχεια τέθηκε επικεφαλής του ισχυρού βυζαντινού στρατού (100.000- 120.000 άνδρες), που είχε διαχειμάσει στα Σάταλα.

Όσο διάστημα ασχολούνταν με το βόρειο σύνορο, οι Πέρσες βρήκαν την ευκαιρία να ανασυγκροτήσουν τον στρατό τους. Το Μάρτιο του 624 ο Σαρβαραζάς εισέβαλε εκ νέου στην Μικρά Ασία, θέλοντας να εξαναγκάσει τον Ηράκλειο ν' αφήσει τις ισχυρές θέσεις που κατείχε. Ο αυτοκράτορας δεν κυνήγησε την περσική στρατιά. Αντ' αυτού κατευθύνθηκε στην Αρμενία, απ' όπου μπορούσε να απειλήσει την ίδια την Περσία. Ο Θεοφάνης στο χρονικό του αναφέρει, ότι ο Ηράκλειος διέταξε τους στρατιώτες του πριν ξεκινήσουν,

να κάνουν «τριήμερο», δηλ. τρεις μέρες απόλυτης νηστείας και προσευχής. Επίσης, μια ακόμα προσπάθεια ειρήνευσης εκ μέρους των βυζαντινών συνάντησε την αλαζονική υπεροψία του Χοσρόη και έλαβε την προσβλητική απάντησή του. Στην επιστολή του ο Χοσρόης Β' αποκαλούσε τον Ηράκλειο ασήμαντο και παράλογο υπηρέτη, χλεύαζε τον Θεό των Χριστιανών, που δεν έσωσε την Κασάρεια, την Ιερουσαλήμ, την Αλεξάνδρεια, αλλά και τον Χριστό, που σταυρώθηκε από τους Εβραίους(2). Ο Ηράκλειος δημοσιοποίησε την επιστολή αυτή προκαλώντας ιερή αγανάκτηση στους υπηκόους του και ζήλο για τον αγώνα.

Φθάνοντας στην Αρμενία αναζήτησε συμμάχους μεταξύ των λαών του Καυκάσου. Οι ίδιοι οι Αρμένιοι, έχοντας υποστεί διώξεις από τους ζωροάστρες, ήταν πρόθυμοι να βοηθήσουν. Στην Περσία εισέβαλε στις 20 Απριλίου του 624, έχοντας απευθύνει στους άνδρες του ένα θερμό θρησκευτικής χροιάς λόγο και έχοντας λάβει από αυτούς την θερμότερη απάντηση: «ήπλωσας ημών τας καρδίας, δέσποτα, το σον πλατύνας εν παραινέσει στόμα. Ώξυναν οι λόγοι σου τα ξίφη ημών, και έμψυχα ταύτα ειργάσαντο. Αναπτέρωσας ημάς δια των λόγων. Ερυθριώμεν εν ταις μάχαις προάγοντα ημών σε ορώντες και επόμεθα εν πάσι τοις σοις κελεύμασι».

Η διαδρομή που ακολούθησε είναι η εξής. Από τα Σάταλα, όπου διαχειμάζε ο στρατός, κατευθύνθηκε στη Θεοδοσιούπολη (Ερζερούμ), την οποία ανακατέλαβε, πέρασε τον Άραξη, σύνορο μεταξύ βυζαντινής και περσικής Αρμενίας, κατέλαβε το Τίβιο ή Δούβιο (Dvin) πρωτεύουσα της Περσαρμενίας και το Ναζκαβάν. Στο Ναζκαβάν πρέπει να βρίσκονταν στις 15-25 Ιουνίου 624. Εκεί έφθασε η πληροφορία, ότι ο Χοσρόης βρισκόταν στα Γάνζακα με λίγο στρατό, περίπου 40,000 άνδρες κι αυτοί στρατολογημένοι βιαστικά. Είναι αλήθεια ότι οι Πέρσες καταλήφθηκαν εξ αίφνης, διότι υπολόγιζαν, ότι η δήωση της Μικράς Ασίας θ' ανάγκαζε τους Βυζαντινούς να επιστρέψουν. Κάτι τέτοιο δεν έγινε, αντίθετα η προέλαση ήταν ταχύτατη, και ήταν ο Σαρβαραζάς που αναγκάστηκε να επιστρέψει εσπευσμένα. Κατευθυνόμενος ο Ηράκλειος στα Γάνζακα, συνέτριψε τις περσικές προφυλακές, και σκοτώνοντας τον επικεφαλής στρατηγό, ανάγκασε τον Χοσρόη να δραπετεύσει προς Δασταγέρδη. Κατέλαβε τα Γάνζακα και πυρπόλησε τον φημισμένο ναό του Πυρός. Καταδιώκοντας τον Πέρση βασιλιά κατέστρεψε την Θηβαρμαΐδα και την γύρω περιοχή, καθώς και πολλές πόλεις και αγροτικές περιοχές της Ατραπατηνής Μηδείας, όσες, βέβαια, δεν πρόλαβε να καταστρέψει ο ίδιος ο Χοσρόης, που προσπάθησε να εφαρμόσει τακτική καμένης γης. Τελικά ο Πέρσης σάχης κατάφερε να ξεφύγει στην Μεσοποταμία, όπου βρισκόταν ο στρατός του Σαήν και αναμενόταν η άφιξη του Σαρβαραζά. Οι αξιωματικοί του Ηράκλειου επέμεναν να συνεχίσουν την καταδίωξη. Αυτός, όμως, αποφάσισε να αποσυρθεί στην Αλανία (Αλβανία) του Καυκάσου. Η κίνησή του αυτή έχει τα υπέρ της όπως και τα κατά, το σίγουρο είναι ότι ο Ηράκλειος δεν ήθελε να ριψοκινδυνεύσει μια, αμφιβόλου αποτελέσματος, καταδίωξη, έστω κι αν έτσι παρέτεινε το τέλος του πολέμου. Ας μην ξεχνάμε, ότι η απώλεια του στρατεύματος στην περιοχή αυτή, θα σήμαινε και το τέλος της αυτοκρατορίας. Δεν χειρίζονταν μόνο ένα στράτευμα, αλλά και το ιερόν της Εκκλησίας χρήμα και τις ιερότερες ελπίδες των Ρωμαίων. Αυτά δεν ήθελε να τα αναλώσει παρορμητικά και επιπόλαια στην καλοκαιρινή ζέστη της Μεσοποταμίας. Φαίνεται, ότι ήταν από τα στρατηγικά εκείνα μυαλά, που εξασφάλιζαν την νίκη πριν τη διεξαγωγή της μάχης, και προς την κατεύθυνση αυτή είχε πολλή

δουλειά ακόμα να κάνει. Αποτραβήχθηκε, λοιπόν, στην Αλβανία του Καυκάσου, όπου απελευθέρωσε 50,000 αιχμαλώτους. Ταυτόχρονα, επεδίωξε να συνάψει συμμαχίες με τοπικούς ηγεμόνες και να ενισχύσει το στράτευμα με νέες στρατολογίες. Πράγματι, πολλοί άρχοντες της Λαζικής και της Αβασγίας προσήλθαν στην υπηρεσία του. Όσοι αρνήθηκαν, καθοδηγούμενοι από τον Χοσρόη, εγκατέλειψαν τις πόλεις τους και κατέφυγαν στα όρη.

Ο Χοσρόης, από την πλευρά του, ετοίμασε τρεις στρατιές, υπό τους στρατηγούς Σαρβαραζά, Σαήν και Σαραβλαγγά. Η στρατιά του Σαραβλαγγά εστάλη πρώτη να ανακτήσει τις χαμένες πόλεις τις περσικής Αρμενίας και να κλείσει τα στενά περάσματα εμποδίζοντας τον Ηράκλειο να επαναλάβει την εισβολή. Η Σαρβαραζάς στάλθηκε δυτικά να κόψει τους δρόμους υποχώρησης του Ηρακλείου μέσω Ιβηρίας. Ο Σαήν με 30.000 άνδρες στάλθηκε εκ των υστέρων να συνδράμει τον Σαραβλαγγά στην προσπάθειά του. Όταν ο Ηράκλειος αντιλήφθηκε τον κίνδυνο να εγκλωβιστεί στην Αλβανία και προσπάθησε με ελιγμούς να υπερφαλαγγίσει τον Σαραβλαγγά, η τακτική του δυσaréστησε τους τοπικούς συμμάχους του, οπότε τον εγκατέλειψαν. Τότε αποφάσισε ν' αντιμετωπίσει κάθε στρατηγό ξεχωριστά πριν προλάβουν να ενωθούν εναίον του. Πρώτα ζήτησε ν' αντιμετωπίσει τον Σαραβλαγγά που απόφευγε να δώσει μάχη. Έστειλε δύο, δήθεν, λιποτάκτες στους Πέρσες, οι οποίοι τους πληροφόρησαν ψευδώς, ότι ο Σαήν πλησίαζε και οι βυζαντινοί τρέπονταν σε φυγή. Ο Σαραβλαγγάς μη θέλοντας να μοιραστεί την δόξα με τον Σαήν, έπεσε στην παγίδα κι επιτέθηκε, με αποτέλεσμα να νικηθεί. Πολλοί Πέρσες σκοτώθηκαν. Αμέσως μετά επιτέθηκε στον Σαήν, που είχε μόλις στρατοπεδεύσει, διέλυσε τον στρατό του και τραυμάτισε τον ίδιο. Τα υπολείμματα των δύο στρατιωτικών σχηματισμών ενώθηκαν με το σώμα του Σαρβαραζά, ο οποίος επιχείρησε να καταδιώξει τον Ηράκλειο. Ο αυτοκράτορας διέσχισε τον Άραξη και κατευθύνθηκε ΝΑ, ενώ στην συνέχεια στράφηκε προς την λίμνη Βαν. Εκεί σκόπευε να παραχειμάσει. Ταυτόχρονα ο Σαρβαραζάς τον πρόφθασε και στρατοπέδευσε στο Αρζές, σε μια προσπάθεια να τον αιφνιδιάσει. Ο Ηράκλειος, βέβαια, διέθετε καλύτερη πληροφόρηση και ήταν ήδη ενήμερος για τις κινήσεις του εχθρού. Πραγματοποίησε νυκτερινή επίθεση κατά του περσικού στρατοπέδου και το διέλυσε. Ο ίδιος ο Σαρβαραζάς δραπέτευσε νύκτα, γυμνός και ανυπόδητος, εγκαταλείποντας γυναίκες, όπλα, τα πάντα. Η ταπεινωτική αυτή ήττα συνέβη πιθανόν το χειμώνα του 625-6 μ.Χ.

Την 1η Μαρτίου του 626 ο Ηράκλειος ξεκίνησε προς ΝΔ. Οι κατάσκοποί του τον πληροφόρησαν, ότι ο σάχης είχε καλέσει γενική επιστράτευση και είχε ανασυγκροτήσει την στρατιά του Σαρβαραζά, την οποία έστειλε να προσπελάσει ως το Βόσπορο και να επιτεθεί στην Κωνσταντινούπολη, την ώρα που θα τον απασχολούσε μια δεύτερη υπό τον Σαήν. Επίσης πληροφορήθηκε την σύναψη κοινής Αβαρο-Περσικής συμφωνίας με στόχο την Πόλη. Έπρεπε να σταματήσει την επικίνδυνη περσική στρατιά, η οποία στόχευε την Κωνσταντινούπολη χωρίς να ξέρει ποια από τις δύο ήταν. Διέσχισε τον αρμενικό Ταύρο, τον παραπόταμο του Τίγρη Yanaarsu(2) έφτασε στη Μαρτυρόπολη, την οποία κατέλαβε, όπως και στη συνέχεια την Άμιδα. Από κει κατευθύνθηκε δυτικά στον Εφράτη, τον οποίο και διέβη, παρά την προσπάθεια του Σαρβαραζά να τον εμποδίσει, έφτασε στα Σαμόσατα κι από κει Γερμανικεία και στον ποταμό Σάρο.

Ο Σαρβαραζάς δεν ήθελε να αναλώσει χρόνο και δυνάμεις με τους βυζαντινούς, γι' αυτό προσπάθησε να τους προσπεράσει και να καταλάβει την γέφυρα του Σάρου. Όταν έφθασε, όμως βρήκε τα αυτοκρατορικά στρατεύματα στη δυτική όχθη και στα προπύργια της γέφυρας. Για λίγες ημέρες οι δύο στρατοί απέφευγαν να συγκρουστούν. Τελικά οι Πέρσες προσποιήθηκαν υποχώρηση, παρασύροντας τους βυζαντινούς, οι οποίοι έσπευσαν να τους καταδιώξουν. Ξαφνικά οι Πέρσες ανέστρεψαν και επιτέθηκαν με ορμή στους διώκτες τους. Η ήττα των βυζαντινών όπλων ήταν σίγουρη. Η κατάσταση σώθηκε χάριν της επεμβάσεως του Ηρακλείου, που ενίσχυσε την φρουρά της γέφυρας και απεγκλώβισε όσους είχαν παγιδευτεί στην απέναντι όχθη. Ο Σαρβαραζάς, αν και σκότωσε πολλούς, δεν κατάφερε να πάρει την γέφυρα. Αναγκαστικά στράφηκε νοτιότερα διανύοντας μεγαλύτερη απόσταση για να φθάσει στη Χαλκηδόνα. Ο Ηράκλειος με την σειρά του έφθασε στην Σεβάστεια μεταξύ 25-30 Απριλίου του 626(3).

Η ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ

Ποιο ακριβώς διάστημα έλαβαν χώρα οι συνομιλίες Αβάρων και Περσών για την κοινή επίθεση εναντίον της Κωνσταντινούπολης, δεν γνωρίζουμε. Ο Χοσρόης πιεζόμενος στα δικά του εδάφη από τον Ηράκλειο, δοκίμασε αυτή την κίνηση αντιπερισπασμού. Οι Άβαροι αν και είχαν συνθήκη ειρήνης με τους Βυζαντινούς, είχαν δώσει και άλλες φορές δείγματα απιστίας και απληστίας. Ήδη από την περίοδο προετοιμασίας στάλθηκε ο Αθανάσιος με ειρηνευτικές προτάσεις, οι οποίες έπεσαν στο κενό. Οι Βυζαντινοί προέβησαν σε επιδιορθώσεις των οχυρώσεων, ενίσχυση του στόλου, κατασκευή πολεμικών μηχανών, προμήθεια των απαραίτητων για τον επισιτισμό της πόλης. Η άμυνα στηρίζονταν κυρίως στις οχυρώσεις, οι οποίες περιελάμβαναν τα τείχη του Μ. Κωνσταντίνου, με μήκος 6 χλμ., και τα Θεοδοσιανά τείχη, τα οποία συμπλήρωναν τα πρώτα και διπλασίαζαν την οχυρωμένη περίμετρο της πόλης. Παρέμειναν απόρθητα μέχρι το 1453 μ.Χ. Κύριο ρόλο στην άμυνα της πόλης θα έπαιζε και ο στόλος, κατά πολύ ισχυρότερος από τα σλαβικά μονόξυλα. Τα τείχη επάνδρωναν 12.000 άνδρες της φρουράς της πόλης.

Στις 29 Ιουνίου του 626 έφθασε στα περίχωρα της Κωνσταντινούπολης η εμπροσθοφυλακή των Αβάρων και στρατοπέδευσε στη Μελαντιάδα, τη θάλασσα του Μαρμαρά. Μάζεψαν την συγκομιδή των προασιακών αγροκτημάτων, πυρπόλησαν ναούς και οικοδομήματα, κατέστρεψαν το υδραγωγείο του Ουάλεντα, δολοφόνησαν κόσμο και συνέλαβαν αιχμαλώτους. Για πρώτη φορά ήρθαν σε επαφή με τους Πέρσες συμμάχους τους στις 8 Ιουλίου με φωτιές που άναψαν στις Συκιές (Γαλατά). Στις 29 Ιουλίου αφίχθη ο κύριος όγκος του Αβαροσλαβικού στρατού, αποτελούμενος κατά τον Γεώργιο Πισίδη από 80.000 άνδρες. Την επομένη οι Αβάροι έστησαν τις πολιορκητικές τους μηχανές (χελώνες, πύργους). Η επίθεση ξεκίνησε στις 31 Ιουλίου και διήρκεσε μέχρι την ενδεκάτη ώρα (βυζαντινή χρονομέτρηση) δηλ. 5 μ.μ. Την πρώτη Αυγούστου επιχείρησαν να διαρρήξουν με 12 πύργους, το τμήμα των τειχών μεταξύ της πύλης Πολυανδρίου και της πύλης του Ρωμανού, αλλά ηττήθηκαν. Σε όλη τη διάρκεια της μάχης ο Πατριάρχης Σέργιος περιέφερε στα τείχη την αχειροποίητη θαυματουργή εικόνα της Θεοτόκου, εμψυχώνοντας τους υπερασπιστές.

Στις 2 Αυγούστου πραγματοποιήθηκε συνάντηση στο στρατόπεδο των Αβάρων. Από βυζαντινής πλευράς συμμετείχαν πέντε επιφανείς άνδρες, ο

πατρίκιος Γεώργιος, ο πατρίκιος Αθανάσιος, ο πατρίκιος και λογοθέτης του γενικού Θεοδόσιος(4), ο σύγγελος Θεόδωρος, και ο κομμερκιάριος Θεόδωρος. Τους Πέρσες εκπροσωπούσαν τρεις απεσταλμένοι. Ο χαγάνος απαίτησε την παράδοση της πόλης πριν την άφιξη των Περσών, οι οποίοι απειλούσαν-πρότειναν να στείλουν 3,000 στρατιώτες, ταυτόχρονα χλεύαζαν τους βυζαντινούς και τον αυτοκράτορα. Ο πατρίκιος Γεώργιος, σε μια κίνηση εντυπωσιασμού, κατηγόρησε τους Πέρσες, ότι απέκρυπταν το γεγονός, πως ο βυζαντινός στρατός πλησίαζε για να λύσει την πολιορκία. Τόνισε, ότι δεν σκόπευαν να παραδοθούν. Το ίδιο βράδυ, όταν οι Πέρσες απεσταλμένοι επέστρεφαν, συνελήφθησαν και θανατώθηκαν με την κατηγορία της προσβολής στο πρόσωπο του αυτοκράτορα.

Την Κυριακή, 3 Αυγούστου, ο Χαγάνος κατέλυσε τα μονόξυλα στις Χαλές του Βοσπόρου, με αποστολή να μεταβούν στην απέναντι ακτή και να διαπεραιώσουν τους Πέρσες. Ο βυζαντινός στόλος που έσπευσε δεν κατάφερε να παρεμποδίσει τον διάπλου τους, εξαιτίας αντίθετου ανέμου. Τα σλαβικά πλεούμενα πέρασαν απέναντι. Την ίδια ημέρα, ένας από τους ηγεμόνες των Αβάρων, ο Ερμιτζής, πλησίασε στα τείχη της Πόλης και κατηγόρησε τους Βυζαντινούς για την δολοφονία των Περσών απεσταλμένων. Η απάντηση των Βυζαντινών ήταν ν' αποστείλουν δώρα στον Χαγάνο, κρασί και τρόφιμα.

Την Τετάρτη 6 Αυγούστου μικρές Αβαρικές επιθέσεις προανήγγειλαν την μεγάλη επίθεση της επομένης. Την Πέμπτη 7 Αυγούστου, ο στρατός των επιδρομικών συγκεντρώθηκε γύρω από τον ναό της Παναγίας, έξω από τα τείχη, στην περιοχή των Βλαχερνών, δίπλα στο χρυσό κέρας. Την ίδια ώρα ο πατριάρχης Σέργιος εμφανίστηκε στα τείχη της Πόλεως, κρατώντας την χειροποίητη εικόνα της Παναγίας. Σε λίγο η επίθεση ξεκίνησε σφοδρή, αλλά χωρίς ουσιαστικά αποτελέσματα. Η αντίσταση των οχυρώσεων και των υπερασπιστών παρέμεινε άκαμπτη. Η τελευταία ελπίδα του Χαγάνου ήταν ο αντιπερισπασμός, που θα προκαλούσαν οι Πέρσες καθώς θα έφθαναν από την ασιατική ακτή. Αναφέρεται και μια δεύτερη ναυτική επιχείρηση, διενεργουμένη από τον σλαβικό στολίσκο, στο χρυσό κέρας, σημείο στο οποίο οι παράκτιες οχυρώσεις δεν είναι ισχυρές, ξέχωρη από την επιχείρηση μεταφοράς των Περσών στρατιωτών. Αυτήν ανέλαβαν ν' αντιμετωπίσουν τα βυζαντινά δίκοπα και τρίκοπα. Για τον τρόπο διεξαγωγής της ναυμαχίας, η περιγραφή των Πισίδη και Σύγγελου, αναφέρει αρχικά ήττα των βυζαντινών, κατόπιν ανάκαμψη και τελική νίκη. Μια δεύτερη περιγραφή από τον Νικηφόρο αναφέρει ένα τέχνασμα του Βώνου, που προκάλεσε άκαιρη επίθεση του σλαβικού στολίσκου. Αναφέρει, λοιπόν, ότι ο Βώνος, έχοντας πληροφορηθεί το μυστικό σινιάλο των Αβάρων, άναψε φωτιές στο «Πτερόν» ξημερώματα, ξεγελώντας τους Σλάβους, οι οποίοι οδήγησαν τα μονόξυλά τους στην θανατηφόρα αγκαλιά του βυζαντινού στόλου. Η καταστροφή του σλαβικού στόλου ολοκληρώθηκε με την επίθεση στα πλοιάρια, τα οποία μετέφεραν τους Πέρσες από την απέναντι πλευρά του Βοσπόρου. Καταβυθίσθηκαν όλα παρασύροντας στο θάνατο 4.000 στρατιώτες. Όσοι κατάφεραν να γλιτώσουν, φθάνοντας στην ακτή συνάντησαν τα ξίφη των Βυζαντινών, όσοι δε βγήκαν στην πλευρά που κατείχαν οι Άβαροι, αντιμετώπισαν την οργισμένη τιμωρία του Χαγάνου.

Μετά την αποτυχημένη επίθεση και την καταστροφική ναυμαχία ο Χαγάνος επέστρεψε στο στρατόπεδό του και άρχισε τη λύση της πολιορκίας στις 8 Αυγούστου. Απογοητευμένοι οι εισβολείς έκαψαν τον εξοπλισμό τους, αλλά και ναούς των περιχώρων, τον Ναό των Αγίων Αναργύρων, Κοσμά και Δαμιανού. Στην πρεσβεία των βυζαντινών δήλωσε ότι το επισιτιστικό πρόβλημα ήταν η αιτία της αποχώρησης και απείλησε, ότι θα επιστρέψει, όμως ήδη οι Βυζαντινοί γνώριζαν, ότι πλησίαζε ο αδελφός του Ηρακλείου, Θεόδωρος, με στρατό για να άρει την πολιορκία. Την επόμενη ημέρα, μόνο τα κατάλοιπα της παρουσίας των βαρβάρων είχαν απομείνει να θυμίζουν στους κατοίκους τον κίνδυνο, τον οποίο διέτρεξαν το καλοκαίρι του 626 μ.Χ. Τα στίφη τους σαν καλοκαιρινή μπόρα, ήρθαν γρήγορα, έφυγαν γρηγορότερα, σάρωσαν τα προάστια της Κωνσταντινούπολης, την ίδια, όμως δεν μπόρεσαν να λυγίσουν.

Εξ αφορμής αυτού του γεγονότος συντάχθηκε η ακολουθία του «Ακαθίστου Ύμνου», μια από τις ωραιότερες της εκκλησιαστικής υμνογραφίας, το δε κοντάκιο της ακολουθίας «Τη Υπερμάχω Στρατηγώ» θεωρείται ως ειδολογική τελειότητα και ποιητική αποκορύφωση του είδους. Εντυπωσιάζει η καθαρότητα της γλώσσας, σε μια εποχή, κατά την οποία οι λόγιοι, στοχεύοντας ν' αναστήσουν την αρχαία αττική διάλεκτο, χρησιμοποιούσαν επίπλαστους αρχαϊσμούς, προσωπικής απόχρωσης τις περισσότερες φορές. Ο χρόνος συγγραφής του παραμένει άγνωστος, αποδίδεται στον Ρωμανό τον Μελωδό(491-518)(6), αλλά και στον πατριάρχη Σέργιο ή τον Γεώργιο Πισίδη, οι οποίοι ήταν σύγχρονοι των γεγονότων. Σύμφωνα με την γνωστότερη εκδοχή, εψάλλη για πρώτη φορά στον Ναό της Θεοτόκου στις Βλαχερνές, και ονομάστηκε Ακάθιστος Ύμνος διότι «ορθοστάδης» όλος ο λαός έψαλλε κατά την νύκτα στην αγρυπνία. Έκτοτε η ακολουθία του Ακαθίστου ψάλλεται τις πέντε πρώτες Παρασκευές της Αγίας και Μεγάλης Τεσσαρακοστής, ειδικά την Παρασκευή της Πέμπτης Εβδομάδος των Νηστειών ψάλλεται ολόκληρη, ως ένδειξη και έκφραση ευγνωμοσύνης και ευχαριστίας στην Προστάτιδα των Χριστιανών και Μητέρα του Θεού, τότε και τώρα και πάντα. Πέρα, όμως, από τον σημαντικό ρόλο της ακολουθίας αυτής στην λειτουργική ζωή της Εκκλησίας, υπάρχει και μια άλλη διάσταση, την οποία δεν μπορούμε ν' αντιπαρέλθουμε, χωρίς μια ελάχιστη αναφορά. Οι Χαιρετισμοί της Παναγίας είναι πρωταρχική μορφή επικοινωνίας των Χριστιανών με την Θεοτόκο. Διαβάζονται καθημερινά από τους πιστούς, είτε σαν κεντρικό τμήμα στην Ακολουθία του Μικρού Απόδειπνου, είτε σαν κανόνας, είτε σαν προσωπική μορφή λατρευτικής επικοινωνίας, μέσω της οποίας ο αγωνιζόμενος άνθρωπος εκφράζει την ευχαριστία του, την δοξολογία του, την αγάπη του προς την κοινή Μητέρα και Προστάτη των Χριστιανών. Και όσα έπραξε τότε για την σωτηρία της Πόλης της, τα πράττει και τώρα, σε μεγαλύτερη ή μικρότερη κλίμακα, για την σωτηρία του καθενός μας.

Συνέπεια της αποτυχημένης κοινής πολιορκίας της Κωνσταντινούπολης, υπό των Αβάρων και των Περσών, ήταν ν' ανυψωθεί το φρόνημα και το ηθικό των κατοίκων της. Κοινή πίστη όλων ήταν, ότι η πρόνοια του Θεού δεν τους εγκατέλειψε, αλλά τους βοηθούσε. Οι κρίσεις θα ξεπερνούσαν. Με νέα δυναμική, αυτοκράτορας, Εκκλησία, λαός, εργάστηκαν προς αυτήν την κατεύθυνση. Οι Άβαροι αποσύρθηκαν από το προσκήνιο της ιστορίας. Η συμμαχία με τους Σλάβους διαλύθηκε και οι δεύτεροι θα έπαιζαν τον δικό τους, ξεχωριστό ρόλο στην ιστορία της χερσονήσου του Αίμου. Τα βόρεια σύνορα

της αυτοκρατορίας διασφαλίστηκαν με την επιμέλεια του στρατηγού Θεόδωρου, αδελφού του Ηρακλείου. Τμήμα στρατού εγκαταστάθηκε στην αρχαία Σιγγιδόνα (σημ. Βελιγράδι). Οι Πέρσες επωφελούμενοι της ενασχόλησης του Θεοδώρου με την αποκατάσταση των βαλκανικών επαρχιών, αποτραβήχτηκαν κατισχυμένοι στις βάσεις τους. Η αδυναμία των οχυρώσεων της Κωνσταντινούπολης στο τμήμα των Βλαχερνών, εξαλείφθηκε, με την ανέγερση τείχους («μονότειχον») ισχυρού με 20 πύργους, που συμπεριέλαβε και την εκκλησία. Η απόφαση του Ηρακλείου, να παραμείνει στο περσικό μέτωπο και να επικοινωνεί από εκεί με την πρωτεύουσα, αποδείχθηκε σωστή. Ο πόλεμος, όμως, δεν είχε τελειώσει. Απέμεναν 3 χρόνια ακόμα.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΚΑΥΚΑΣΟ

Για τον Ηράκλειο ο πόλεμος δεν περιοριζόταν μόνο στις πολεμικές αναμετρήσεις. Ξεκινούσε με τη σύλληψη των επιχειρησιακών σχεδίων, τις επιλογές και τους τρόπους επίτευξής τους, και ολοκληρώνονταν στο πεδίο της μάχης. Ήταν ένας στρατηγός αυτοκράτορας, που παρόμοιό του δεν είχαν αντιμετώπισει οι Πέρσες.

Για την επόμενη κίνησή του διάλεξε την περιοχή του Καυκάσου. Επιχειρήσεις στην Ανατολία αποκλείστηκαν για πολλούς λόγους. Εκεί βρισκόταν ήδη ισχυρές εχθρικές δυνάμεις υπό την στρατηγία του Σαρβαραζά, η περιοχή ήταν καθημαγμένη και οι ελάχιστες στρατολογικές της δυνατότητες ήταν ύποπτες λόγω της μονοφυσικής απόχρωσής τους. Επέλεξε την περιοχή του Καυκάσου, διότι και στρατολογικά ήταν πλουσιότερη, και ευκαιρίες παρείχε για την σύναψη συμμαχιών με αντιπάλους των Περσών, που εγκαταβίωναν σε γειτονικές κομβικές περιοχές. Από κει θα είχε κάποια άλλα πλεονεκτήματα, όπως θα δούμε στη συνέχεια, για να περάσει στην 4η φάση των επιχειρήσεων, την εισβολή στα περσικά εδάφη.

Το φθινόπωρο του 626 μ.Χ. μετακινήθηκε από την Σεβάστεια στην Τραπεζούντα. Στο λιμάνι της επιβίβασε τα στρατεύματά του για την Λαζική. Ο ίδιος ξεκίνησε το 627 με τους υπόλοιπους στρατιώτες. Κατά την διάρκεια του ταξιδιού του, ελλιμενιζόμενος στη Φάσις της Λαζικής, γνώρισε τον επίσκοπο Φάσιδος, Κύρο. Οι δυο τους θα συνεργαζόταν στενά στο μέλλον. Στον Καύκασο ο Ηράκλειος επιδίωξε και σύνηψε σχέσεις με τοπικές φυλές, μια εκ των οποίων ήταν και οι Χαζάροι. Με την προτροπή του εισέβαλαν στην Περσία και δήμεσαν την περιοχή του Παρτάβ, την Αλβανία και σε συνεργασία με τον βυζαντινό στρατό πολιορκήσαν και κατέλαβαν την Τιφλίδα. Στην συνέχεια, έχοντας ενισχύσει τον στρατό του με Καυκάσιους και Λαζούς, κινήθηκε στην Αρμενία, πέρασε τον Άραξη και ενώθηκε με τις δυνάμεις του αδελφού του Θεοδώρου. Από εδώ θα επιχειρούσαν η εισβολή στην Περσία.

Παράλληλα με τις διπλωματικές κινήσεις για την σύναψη σχέσεων με τους Τούρκους, ο Ηράκλειος εργάστηκε προς την κατεύθυνση της συμμαχίας με τον Σαρβαραζά. Ο στρατηγός, μετά την αποτυχία του στην πολιορκία της Κωνσταντινούπολης, έπεσε σε δυσμένεια και αντικαταστάθηκε από τον Ραζάτη. Δεν έπαυε, όμως, να διοικεί σημαντικές δυνάμεις, τις οποίες κρατούσε στρατοπεδευμένες στη βόρεια Συρία, πιθανόν στην Κιλικία. Δυσανεστημένος ο Χοσρόης έστειλε μια επιστολή προς έναν αξιωματικό του, τον Καρδαρίγα, διατάσσοντας την εκτέλεση του Σαρβαραζά. Ο αγγελιοφόρος

της επιστολής συνελήφθη στη Γαλατία, από άνδρες του γιου του Ηράκλειου Κωνσταντίνου, ο οποίος και ενημέρωσε τον πατέρα του. Αυτός με την σειρά του ενημέρωσε τον Σαρβαραζά, για το περιεχόμενο της επιστολής και μέσω διπλωματικών επαφών, εκμεταλλευόμενος το θυμό του Πέρση στρατηγού, ίσως και κάποιες κρυφές φιλοδοξίες του, πέτυχε την ουδετερότητά του για το επόμενο χρονικό διάστημα. Αυτή η συμφωνία ήταν σημαντικότερη. Ο Σαρβαραζάς έλεγχε αξιόλογες δυνάμεις και κρατούσε θέση με στρατηγική σημασία, που θα μπορούσε να δημιουργήσει προβλήματα στην εισβολή των Βυζαντινών στην Περσία, διακόπτοντας τις γραμμές επιμελητείας, ή διενεργώντας νέα πολιορκία της Κωνσταντινούπολης. Η παθητική στάση του ήταν απαραίτητη.

Ο Ηράκλειος δεν αποφάσισε την εισβολή κατά την διάρκεια του καλοκαιριού, γνωρίζοντας ότι η ζέστη θα έκανε τις συνθήκες αφόρητες για το στρατό (ειδικά τα βαριά οπλισμένα τμήματα π.χ. κατάφρακτοι) και τους συμμάχους του. Παράλληλα, περίμενε να ολοκληρωθούν οι επαφές του Σαρβαραζά, ο οποίος έπρεπε αρχικά να ελέγξει τη γνησιότητα της επιστολής και των πληροφοριών, και στη συνέχεια να συνεννοηθεί με αξιωματικούς και στρατιώτες. Συν τοις άλλοις, ανέμενε την επιστροφή των συμμάχων του, στους οποίους έδωσε άδεια να γυρίσουν στις περιοχές τους και να επανέλθουν το χειμώνα. Η εισβολή, λοιπόν, πραγματοποιήθηκε το χειμώνα του 627 μ.Χ.

Η ΕΙΣΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑ.

Ο Ηράκλειος εισέβαλε στην αυτοκρατορία των Σασσανιδών τον χειμώνα του 627 μ.Χ. από τα δυτικά της λίμνης Ούρμια. Έχει καταγραφεί η έκπληξη του Χοσρόη στο άκουσμα της είδησης. Η αντιμετώπιση των Βυζαντινών ανατέθηκε στον Ραζάτη. Αυτός προσπάθησε ανεπιτυχώς να εμποδίσει την εισβολή, υποθέτοντας ότι αυτή θα γινόταν από την πλευρά της Ανατολίας. Αντίθετα, ο αυτοκράτορας διέσχισε την Ατροπατηνή Μηδεία, το όρος Ζάγρος, κατόπιν τον Μεγάλο Ζάβα, και στρατοπέδευσε κοντά στην αρχαία Νινευί (4-5 Δεκεμβρίου). Εκεί, σε μια αψιμαχία, αιχμαλωτίστηκαν Πέρσες στρατιώτες, οι οποίοι αποκάλυψαν την αναμονή ενισχύσεων 3.000 στρατιωτών. Αυτό οδήγησε στην επίσπευση της αναμέτρησης. Ο Ηράκλειος, για άλλη μια φορά, χρησιμοποίησε το τέχνασμα της αποχώρησης με επιτυχία. Ξεγέλασε τους Πέρσες και τους οδήγησε σε μια στενή πεδιάδα, που του έδινε την δυνατότητα να αναπτύξει τις δυνάμεις του στον επιθυμητό σχηματισμό. Η μάχη της Νινευί ξεκίνησε το πρωί του Σαββάτου 12 Δεκεμβρίου.

Αναφέρεται ότι η πρωινή ομίχλη κάλυψε τις κινήσεις των Βυζαντινών. Η ακρίβεια των ελιγμών, αποτέλεσμα της διαρκούς εκπαίδευσης του στρατεύματος υπό το άγρυπνο μάτι του αυτοκράτορα, έφερε τους Πέρσες στο κατάλληλο σημείο. Την στιγμή που νόμιζαν ότι τον καταδιώκουν (τον αυτοκρατορικό στρατό), τον είδαν να ξεπροβάλλει μέσα από την ομίχλη και να πέφτει πάνω τους. Ακολουθώντας κάποια αρχαία πρότυπα, ο Ραζάτης κάλεσε τον Ηράκλειο σε μονομαχία, έχασε όμως, γρήγορα το κεφάλι του, με ένα χτύπημα της δεξιάς του. Δύο ακόμα Πέρσες βαθμοφόροι ακολούθησαν την ίδια διαδικασία και είχαν την ίδια κατάληξη. Ο Ηράκλειος συνέχισε να μάχεται όλη την ημέρα τραυματισμένος. Το τέλος της μάχης ανέδειξε του Βυζαντινούς, νικητές, με τους Πέρσες να θρηνούν όλους τους αξιωματικούς τους νεκρούς, πλήθος μαχητών καθώς και 4,000 αιχμαλώτων. Ο Ηράκλειος δεν καταδιώξε τα υπολείμματα του αντίπαλου στρατού, αλλά κατευθύνθηκε στην Κτησιφώντα,

καρδιά της Σασσανιδικής κυριαρχίας. Η νίκη στην Νινευί δεν ήταν ολοκληρωτική. Ήταν, όμως απαραίτητο μέρος των σχεδίων του Ηράκλειου, ο οποίος δεν ήθελε να προκαλέσει παρέμβαση του Σαρβαραζά. Είχε καταφέρει μέχρι στιγμής να μπερδέψει τους Πέρσες για τις πραγματικές προθέσεις του, που δεν ήταν άλλες παρά η πρόκληση πολιτικής αστάθειας και η ανατροπή του Χοσρόη. Η δύναμεις του δεν μπορούσαν να μετατραπούν σε κατοχικό στρατό, γι' αυτό και δεν άφηνε φρουρές στις πόλεις που κατακτούσε, αλλά λεηλατούσε και έφευγε. Αυτή η εικόνα του τιμωρού στρατηλάτη έφθανε στους υπηκόους του και τους ενθουσίαζε, ταυτόχρονα υπέσκαπτε τα στηρίγματα της Σασσανιδικής εξουσίας, προκαλώντας δυσαρέσκεια κατά του σάχη. Το γόητρό του είχε καταποντιστεί και δεν υπήρχε περσική δύναμη ικανή να σταματήσει την πορεία του Ηρακλείου προς την Κτησιφώντα.

Ο Χοσρόης από την πλευρά του, αποφάσισε να παραμείνει στη Δασταγέρδη, κηρύσσοντας γενική επιστράτευση. Ούτε η πόλη, βέβαια, ούτε ο ποταμός Τορμά ήταν τοποθεσίες ενδεδιγμένες για άμυνα. Στις 21 Δεκεμβρίου, ο τουρμάρχης Γεώργιος διέσχισε τον Μέγα Ζάβα και κατέλαβε τις γέφυρες του Μικρού Ζάβα, απ' όπου διάβηκε ο αυτοκράτορας στις 23 του μηνός, με προορισμό του Κιρκούκ. Εκεί διέμεινε στην οικία του Ιεσδέμ. Αυτός ήταν Χριστιανός (νεστοριανός) και κατείχε οικονομικό αξίωμα στην Σασσανιδική αυλή. Γιόρτασε τα Χριστούγεννα και στο διάστημα της εκεί παραμονής του, συνέλεξε πληροφορίες από τις αραβικές περιπόλους, αλλά και από τους αυτόχθονες Χριστιανούς.

Ο Χοσρόης, ταυτόχρονα με την εισβολή του βυζαντινού στρατού, ξεσήκωσε διωγμό εναντίον των Χριστιανών της αυτοκρατορίας του. Την εποχή αυτή αναφέρεται και το μαρτύριο του Αγίου Αναστασίου του Πέρση, ο οποίος ετελειώθη εν Κυρίω, στις 22 Ιανουαρίου του 628 μ.Χ. Οι γιοι του Ιεσδέμ δωροδόκησαν τους δημίους και έλαβαν το σκήνωμα του Αγίου, το οποίο ενταφίασαν στην Ι. Μ. Αγίου Σεργίου, όπως μας αναφέρει ο βιογράφος του Συμεών ο Μεταφράστης.

Η ακριβής ημερομηνία, κατά την οποία διέφυγε ο Χοσρόης από την Δασταγέρδη προς Κτησιφώντα, δεν είναι σίγουρη. Υπάρχουν διάφορες απόψεις. Εμείς αναφέρουμε ότι ο Ηράκλειος, στις 6 Ιανουαρίου, γιόρτασε τα Θεοφάνια στη Δασταγέρδη, της οποίας το παλάτι είχε λεηλατήσει, αποκομίζοντας πλούσια λεία. Το μαρτύριο του Αγίου Αναστασίου έλαβε χώρα στις 22 Ιανουαρίου, στο χωριό Bethsaloe. Στο μοναστήρι του Αγίου Σέργιου, όπου ετάφη, έφθασε ο Ηράκλειος μετά από 10 ημέρες, την 1η Φεβρουαρίου, σύμφωνα με τον Συμεών τον Μεταφραστή. Στο ενδιάμεσο διάστημα είχε απευθύνει ειρηνευτικές προτάσεις στον Χοσρόη, για προπαγανδιστικούς, κυρίως, λόγους. Προφανώς οι πληροφορίες του, τον ενημέρωσαν για τις πολιτικές ζυμώσεις, που λάμβαναν χώρα στο εσωτερικό της Περσίας, και ήθελε να τις επιταχύνει, με την άρνηση του Χοσρόη και την προκληθείσα δυσαρέσκεια των υπηκόων του. Η ανατροπή του Πέρση μονάρχη έγινε στις 23 Φεβρουαρίου του 628, από τον γιο του Σιρόη. Αυτός έταξε στον Γουσδανασπά, στρατηγό του Σαρβαραζά, αμνηστία, αύξηση των μισθών και ειρήνη με το Βυζάντιο και τους Τούρκους, για να λάβει την υποστήριξη του στρατού. Στην συνομωσία συμμετείχαν δυο γιοι του Σαρβαραζά, ένας γιος του Ιεσδέμ και άλλοι, οι οποίοι εξοπλίστηκαν από τον Ηράκλειο. Αυτοί τον συνέλαβαν και τον εκτέλεσαν στις 29 Φεβρουαρίου. Την επομένη, μια

αντιπροσωπεία, αποτελούμενη από τον χιλιάρχο Σαρδανασπά και 5 ακόμα αξιωματούχους, συναντήθηκε με τον στρατηγό του θέματος των Αρμενιικών Μεζέζιο. Αυτός τους οδήγησε στον Ηράκλειο, τον οποίο ενημέρωσαν για τα πεπραγμένα. Ο αυτοκράτορας συγχάρηκε το νέο βασιλιά Σιρόη ή Καβάδη Β' και δέχθηκε τις προτάσεις ειρήνης που του απηύθυνε.

Οι όροι της ειρήνης δεν είναι γνωστοί. Από τις προσπάθειες που καταβλήθηκαν για την εφαρμογή της, και τις οποίες θα παρακολουθήσουμε στην συνέχεια, φαίνεται ότι προβλέπονταν επιστροφή στο εδαφικό καθεστώς του 591 μ.Χ. (Μαυρίκιος-Χοσρόης Β'), επιστροφή αιχμαλώτων, επιστροφή θρησκευτικών κειμηλίων και απελευθέρωση των Χριστιανών που είχαν διωχθεί για την πίστη τους. Η συνθήκη, δυστυχώς, δεν εφαρμόστηκε αυτόματα. Χρειάστηκαν νέες επιχειρησιακές προσπάθειες εκ μέρους των Βυζαντινών, διότι υπήρχαν ακόμη εστίες αντίστασης, καθώς και αμοιβαία καχυποψία, ως φυσικό επακόλουθο της μακροχρόνιας διένεξης. Τόσο οι Χριστιανοί αιχμάλωτοι, όσο και κειμήλια ήταν διασκορπισμένα στην αυτοκρατορία και έπρεπε να βρεθούν και να επιστραφούν. Πάντως, οι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης είχαν κάθε δικαίωμα να χαρούν με το άκουσμα των ειδήσεων και να ετοιμάσουν θρίαμβο για την άφιξη του νικητή αυτοκράτορά τους. Από τους Ρωμαίους αυτοκράτορες, δυο είχαν καταφέρει να φθάσουν μπροστά στην Κτησιφώντα. Ο πρώτος, ο Ιουλιανός ο Παραβάτης, δεν επέστρεψε, ενώ ο δεύτερος, ο Ηράκλειος, την άλωσε αναίμκτα. Μπορούσε, λοιπόν, να θριαμβολογεί.

Η θριαμβευτική πομπή ξεκίνησε από την αποβάθρα των Πηγών, στην οποία αποβιβάσθηκε ο Ηράκλειος, από το αυτοκρατορικό «χελάνδιον», έχοντας αναπαυθεί τις προηγούμενες ημέρες στα ανάκτορα της Ιερείας, στην απέναντι ακτή. Επάνω σ' ένα άρμα, που το 'σερναν τέσσερα άσπρα άλογα, κρατούσε στο δεξί του χέρι τη χρυσή λόγχη και στο αριστερό ένα σταυρό. Προπορευόταν η αυτοκρατορική φρουρά, τα λάφουρα, οι εντυπωσιακοί ελέφαντες. Πρώτη, η χειροποίητη εικόνα του Σωτήρος, το λάβαρο με το οποίο ξεκίνησε η εκστρατεία. Αρματηλάτης έφθασε στην Αγία Σοφία μέσω της Χρυσής Πύλης. Εκεί τον προϋπάντησε ο Πατριάρχης Σέργιος με όλο τον κλήρο της Μεγάλης Εκκλησίας. Άπαντες κρατούσαν λαμπάδες. Μαζί γονάτισαν μπροστά στην εικόνα της Παναγίας και την ευχαρίστησαν. Οι εορτασμοί κράτησαν εννέα ημέρες. Έκτοτε αντικαταστάθηκε ο λατινικός αυτοκρατορικός τίτλος «Καίσαρ, Φλάβιος... Αύγουστος» με τον ελληνικό «Πιστός εν Χριστώ Βασιλεύς».

Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ

Η εφαρμογή των όρων της συνθήκης δεν ήταν και τόσο εύκολη υπόθεση. Ο Καβάδης ο Β' είχε, βέβαια, καταλάβει τον θρόνο της Περσίας, αλλά δεν είχε καταφέρει να επιβάλλει την εξουσία του σε όλες τις πολιτικές; Και στρατιωτικές δυνάμεις της χώρας του. Σ' αυτό χρειαζόταν την συνδρομή του Ηρακλείου, όπως ο πατέρας του είχε χρειαστεί την βοήθεια του Μαυρίκιου. Εξαιτίας της παρούσας κατάστασης, ο Ηράκλειος για να επαναφέρει τον βυζαντινό έλεγχο στα εδάφη της Μέσης και Εγγύς Ανατολής, έπρεπε να διαπραγματευτεί με τους Πέρσες διοικητές της Μεσοποταμίας. Ένας εξ αυτών, ο Σαρβαραζάς, είχε στην εξουσία του τα στρατεύματα κατοχής της Συρίας, της Παλαιστίνης και της Αιγύπτου. Στην Μεσοποταμία είχε παραμείνει ο Θεόδωρος με τμήμα του στρατού για να επιβλέπει την εκκένωση των περιοχών αυτών από τις

περσικές δυνάμεις. Χρειάστηκε να δώσει μάχη για την εκδίωξή τους από την Έδεσσα. Ο Καβάδης πέθανε τελικά από πανώλη και τον διαδέχθηκε ο γιος του Αδεσήρ ο Γ'. Ο επαναστατημένος στρατηγός αποτελούσε παράγοντα αστάθειας και αυτό ανάγκασε τον Ηράκλειο να μεταβεί στην Συρία και να συμμετέχει αυτοπροσώπως στις διαπραγματεύσεις. Οι δύο άνδρες συναντήθηκαν στην Αραβυσσό της Συρίας τον Ιούλιο το 629 μ.Χ. Μεταξύ των άλλων συμφωνηθήκαν, από βυζαντινής πλευράς, υποστήριξη του Σαρβαραζά στην ανάρρηση της Αντιβασιλείας και από περσικής, επίσπευση της εκκένωσης των ανατολικών επαρχιών και επιστροφή του Τιμίου Σταυρού.

Ένας αντιπρόσωπος του Σαρβαραζά παρέδωσε τον Τίμιο Σταυρό στον στρατηγό Δαβίδ Σαχαρούνι και αυτός τον μετέφερε στον Ηράκλειο, στην Ιεράπολη. Από την πλευρά του ο Θεόδωρος επέβλεπε την αποχώρηση των περσικών στρατευμάτων, που ολοκληρώθηκε με την εκπνοή του 629, εγκαθιδρύοντας βυζαντινές αρχές. Η Ιερουσαλήμ ήταν έτοιμη και ασφαλής να δεχθεί τον Τίμιο Σταυρό στις αρχές του 630

Στην Ιερουσαλήμ, ο μετέπειτα Πατριάρχης Μόδεστος εξέτασε προσωπικά την θήκη, στην οποία βρισκόταν σφραγισμένος ο Τίμιος Σταυρός και την βρήκε άθικτη. Το κειμήλιο δεν είχε βεβηλωθεί. Ο Ηράκλειος εισήλθε στην πόλη από την Χρυσή Πύλη και αφού απεκδύθει τα αυτοκρατορικά ενδύματα και διάσημα, μετέφερε πεζός τον Σταυρό, σε ένδειξη ταπεινοφροσύνης. Η συμβολική αυτή κίνηση, τον κατέστησε κυριολεκτικά σταυροφόρο, όσο και αν αμφισβητείται η σταυροφορική σημασία της εκστρατείας του. Η ανύψωση του Τιμίου Σταυρού πραγματοποιήθηκε στις 21 Μαρτίου του 630 μ.Χ. Με αυτοκρατορική προτροπή, τον πατριαρχικό θρόνο της Ιερουσαλήμ έλαβε ο Μόδεστος, ο οποίος εκοιμήθει 6 μήνες αργότερα. Είχε προηγηθεί η υποδοχή του Ιερού Σπόγγου στην Κωνσταντινούπολη, στις 14 Σεπτεμβρίου 629 και της Ιεράς Λόγχης στις 29 Οκτωβρίου του ίδιου έτους.

Στο χρονικό διάστημα που ακολούθησε έγινε η αποκατάσταση των ζημιών που είχαν προκαλέσει οι Πέρσες, στις περιοχές που κατέλαβαν, τόσο σε εκκλησιαστικά, όσο και σε δημόσια κτίρια. Επίσης, με τον πλούτο που αποκόμισε ο Ηράκλειος από την εκστρατεία, επέστρεψε όσα είχε δανειστεί από την Εκκλησία. Πλήθος Χριστιανών επέστρεψαν από την Περσία και νέες εορτές καθιερώθηκαν για να τιμήσουν την μνήμη των ιερομαρτύρων της περιόδου, όπως του Αγίου Αναστασίου του Πέρση. Η Περσία δεν θα ανέκαμπτε ποτέ. Αδύναμη, ανάμεσα σε καιροφυλακτούντες γείτονες, ούτε τον πλούτο διέθετε πλέον, για να τους εξαγοράζει, ούτε στην στρατιωτική ισχύ, για να τους συγκρατεί. Δίπλα σε μια βυζαντινή αυτοκρατορία, που αν και νικηφόρα, κατανάλωνε όλους τους πόρους και τις δυνάμεις της στην προσπάθεια ανόρθωσης και ανοικοδόμησης, θα υπέκυπτε σύντομα, στις μουσουλμανικές επιδρομές. Και η σειρά του Βυζαντίου δεν θ' αργούσε.

Το ερώτημα που συχνά τίθεται από τους Ιστορικούς είναι το εξής: ήταν ο Ηράκλειος ένας μεγάλος ηγέτης; Ήταν μεταρρυθμιστής; Για κάποιους ο βραχύς βίος του έργου του, ειδικότερα των απελευθερωτικών του επιχειρήσεων, ήταν σημάδι εφήμερου έργου. Δεν μπορούμε, όμως, να παραγνωρίσουμε το γεγονός της επιβίωσης της αυτοκρατορίας, σε μια πολύ κρίσιμη εποχή. Την ώρα που η Δυτική Ευρώπη παραδίδονταν στην βαρβαρότητα, η ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και κάποια απελευθερωμένα τμήματα του δυτικού Ρωμαϊκού κόσμου, αντιστέκονταν,

διατηρώντας την ελληνορωμαϊκή κληρονομιά τους. Η Νέα Ρώμη ήταν το λίκνο του μοναδικού πολιτισμού στην Ευρώπη και την Μεσόγειο την εποχή αυτή και για αρκετούς αιώνες ακόμα.

Αναμφισβήτητα, ήταν ευφυής στρατηγική, επιτελική και επιχειρησιακή προσωπικότητα. Διήλθε νικηφόρος στις επαρχίες της Μεσοποταμίας, μέχρι την καρδιά της Περσίας, την Κτησιφώντα, κάτι που είχε να συμβεί από την εποχή του Τραϊανού, το 115 μ.Χ. Τα πολεμικά του επιτεύγματα έκαναν τόση εντύπωση στους μακρινούς ηγεμόνες της εποχής του, ώστε του έστειλαν συγχαρητήρια, τόσο ο βασιλιάς των Φράγκων Δαγοβέρτος, όσο και ο Ινδός ομόλογός του. Ο Μωάμεθ, σε μια διπλωματική κίνηση, τον κάλεσε να ασπαστεί το Ισλάμ. Ακόμα πιο δυτικά, ο Ισίδωρος της Σεβίλλης, ο ίδιος άνθρωπος που το 624 μ.Χ. είχε απευθύνει λογοτεχνική πρόσκληση στον ηγεμόνα των Βησιγόθων, Σουίνθίλα (ή Σβηνθίλα), να ολοκληρώσει την κατάκτηση της Ιβηρικής Χερσονήσου, καταλαμβάνοντας τις εναπομείνασες βυζαντινές κτήσεις, τώρα αναγνώριζε το μεγαλείο του ανδρός.

Τα απελευθερωμένα εδάφη σύντομα πέρασαν στην ισλαμική κυριαρχία, όμως οι γνώσεις που αποκόμισε για την γεωγραφία της περιοχής (εντυπωσιάζει το πλήθος των εγγύς, αλλά και μακρινών τοποθεσιών της αυτοκρατορίας, τις οποίες επισκέφθηκε, σπάνια πρακτική για βυζαντινούς αυτοκράτορες), καθώς και η στρατιωτική εμπειρία που απέκτησε, έθεσαν τις βάσεις για την εκ νέου οργάνωση των επαρχιών (θέματα) και την προβολή άμυνας από τον ίδιο και την δυναστεία του. Οι ισλαμικές ορδές αναγκάστηκαν να διασχίσουν όλη την Βόρεια Αφρική και να περάσουν τις Ηράκλειες Στήλες, για να πατήσουν το πόδι τους στην Ευρώπη. Η υψηλή βυζαντινή διπλωματία βρήκε στο πρόσωπό του άξιο συνεχιστή. Οι διπλωματικές του επιτυχίες συνεπικοούρησαν τις στρατιωτικές, που τον ανέβασαν στο θρόνο και τον κράτησαν εκεί για μια τριακονταετία, διάστημα αρκετό με βάσει τα δεδομένα της εποχής. Συνέδραμαν, επίσης τις στρατιωτικές του επιχειρήσεις, ώστε αυτές να είναι το λιγότερο δυνατόν αιματηρές.

Η διπλωματία, όμως, δεν αρκεί στην επίλυση δογματικών διαφορών. Ούτε τότε, ούτε τώρα. Ο διάλογος που ξεκίνησε σαν μια προσπάθεια συμβιβασμού, στο όνομα της εσωτερικής ειρήνης στην αυτοκρατορία, οδήγησε τελικά και τον ίδιο σε αίρεση, αποδεικνύοντας ιστορικά, ότι λύσεις δεν μπορούν να επιβληθούν άνωθεν. Η μόνη λύση είναι η αποδοχή της αλήθειας, κεκαθαμένης από τις όποιες πολιτικές ή άλλες σκοπιμότητες. Και επειδή αυτό δεν έγινε, «χρειάστηκε» η μωαμεθανική σπάθα ν' ακρωτηριάσει την αυτοκρατορία και να την περιορίσει στα όρια των Ορθόδοξων πληθυσμών.

-

Βιβλιογραφική τεκμηρίωση: © 2009 impantokratoros.gr
πηγή: www.impantokratoros.gr